

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τμήμα Διοίκησης, οικονομίας, επικοινωνίας πολιτιστικών & τουριστικών μονάδων

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Μέτρα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών κατά τον ν. 3658/2008»

«Τα μάρμαρα το ξέρουν, που κοιτάζουν»
Γιώργος Σεφέρης

Πτυχιακή εργασία της σπουδάστριας
Κομνηνού Αικατερίνη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Γεωργιάδου Νίκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	4
Πρόλογος.....	8
Εισαγωγή.....	9
Μέρος 1^ο Ζητήματα ορισμού των πολιτιστικών αγαθών και περιεχομένου της προστασίας τους	
1.1 Έννοια των πολιτιστικών αγαθών.....	10
1.2 Είδη – Κατηγορίες πολιτιστικών Αγαθών.....	10
1.2.2 Δημόσια και ιδιωτικά πολιτιστικά αγαθά.....	12
1.3 Περιεχόμενο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.....	12
1.4 Θεμελιώδη δικαιώματα «τρίτης γενιάς».....	13
Μέρος 2^ο Προστασία πολιτιστικών αγαθών από το εθνικό και κοινοτικό δίκαιο και από τις διεθνείς συμβάσεις	
✓ Σε εθνικό επίπεδο.....	14
2.1 Η Ελληνική Πολιτεία για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γενεί της Πολιτιστικής κληρονομιάς με τον Ν. 3028/2002.....	14
2.2 Ο νέος Πολιτιστικός νόμος 3658/2008 «Μέτρα για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών και άλλες διατάξεις».....	15
✓ Νομολογία του ΣτΕ για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.....	16
✓ Σε κοινοτικό Επίπεδο.....	16
✓ Σε διεθνές Επίπεδο.....	18

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

1.1 Η αρχαιοκαπηλία ως ένα πολύπτυχο διεθνές φαινόμενο.....	22
1.2 Διοικητικά μέτρα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών.....	23
1.2.1 Η θέσπιση της Διεύθυνσης Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών.....	23
1.2.2 Σύνδεσμος του Τμήματος Δίωξης Αρχαιοκαπηλίας της Ελληνική Αστυνομίας..	24
1.2.3 Επιτροπή Εμπειρογνομόνων.....	25
1.2.4 Διυπουργική Επιτροπή.....	25
1.2.5 Χρηματικές αμοιβές σε όποιον συμβάλει στην ανάκτηση μνημείων ή στην καταστολή αδικημάτων του ένατου κεφαλαίου του πολιτιστικού Ν. 3028/2002.....	25
1.2.6 Απονομή εύφημου μνείας στους πληροφοριοδότες.....	25
1.2.7 Αξιολόγηση των πηγών χρηματοδότησης της αιτούμενης ανασκαφής.....	26
1.2.8 Το ζήτημα της Ελληνικής Αγροφυλακής.....	27

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΟΙΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

2.1 Αρχαιοκαπηλία: σύνθετη πράξη διαφόρων εγκληματιών ποινικών συμπεριφορών (κλοπή, υπεξαίρεση, κλεπταποδοχή μνημείων).....	28
2.2 Ουσιαστικά ποινικά μέτρα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών κατά τον Ν. 3658/2008.....	28
2.2.1 Η κιβδηλεία μνημείων ως έγκλημα και αποκλίνουσα συμπεριφορά.....	28
2.2.2 Η αρχαιοκαπηλία ως οργανωμένο έγκλημα και η εφαρμογή του ελληνικού δικαίου και για εγκλήματα του εξωτερικού.....	30
2.2.3 Ποινικά δικονομικά μέτρα.....	32

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

3.1.1 Έννοια αρχαιολογικής έρευνας πεδίου.....	33
3.1.2 Προϋποθέσεις έγκρισης συστηματικής ανασκαφής.....	34
3.1.3 Παράνομες αρχαιολογικές έρευνες.....	35
3.1.4 Κατάχωση αρχαιοτήτων σήμερα.....	36
✓ Κατάχωση του βωμού των 12 Θεών και άλλων αρχαιοτήτων που αποκαλύφθηκαν στη περιοχή μεταξύ των σταθμών «Μοναστηράκι και Θησείο» του ΗΣΑΠ.....	37
3.1.5 Ανοικτό Μουσείο.....	38

3.1.6 Οι σημαντικότερες λοιπές υποθέσεις των τελευταίων χρόνων στην Ελλάδα.....	39
• Η διαβόητη Βίλα της Σχοινούσας Αύγουστος 2006.....	39
• Μουσεία Ηρακλείου – Καρλσρούης Μάιος 2001.....	39
• Οι δίδυμοι Κούροι της Κορινθίας Μάιος 2010.....	40
• Οι πίνακες του Ρούμπενς Ιούνιος 2001.....	41

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ

3.2.1. Το φαινόμενο των Μουσείων.....	42
3.2.2 Η νομική έννοια του Μουσείου.....	43
3.2.3 Προστασία Μουσείων.....	44
• Κλοπή Αρχαιολογικού Μουσείου της Κορίνθου – 1990.....	44
• Κλοπή Εθνικής Πινακοθήκης – 09-01-2012.....	45
• Κλοπή μουσείου Αρχαίας Ολυμπίας- 2012.....	46
3.2.4 Ο «Νόμος του Τσιπιντέιλ».....	47
3.2.5 Συσχέτιση της αρχαιοκαπηλίας με τα εγκλήματα «λευκού περιλαίμιου».....	48

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Νοσηρά σημεία και προτάσεις βελτίωσης.....	50
1. Συνεργασία αρμόδιων φορέων και οργάνων.....	51
2. Αναγκαιότητα Μουσείων.....	52
3. Μουσειακή Εκπαίδευση.....	52
4. Καταπολέμηση αρχαιοκαπηλίας – Τεχνικές εργασίες προστασίας μνημείων: συμπληρωματικές συνιστώσες της σκοπούμενης προστασίας των πολιτιστικών αγαθών.....	53
5. Ο θεσμός των ορκωτών εκτιμητών.....	54
6. Ενάλια πολιτιστικά αγαθά.....	54
7. Διασύνδεση με αλλοδαπούς και διεθνής φορείς.....	54
A. Ανταλλαγές επιστημόνων, προσωπικού μουσείου κ.α. καθώς και τεχνολογικών γνώσεων.....	55
B. Εκπαίδευση και δραστηριοποίηση των κοινωνικών δυνάμεων.....	55
8. Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM).....	55

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πρώτο μέρος της εργασίας γίνεται λόγος για τα ζητήματα ορισμού των πολιτιστικών αγαθών και του περιεχομένου της προστασίας τους. Έτσι, Ο όρος πολιτισμός (civilization) περιλαμβάνει το σύνολο των ανθρώπινων υλικών και πνευματικών επιτευγμάτων. Μια σημαντική κατηγορία έργων πολιτισμού αποτελούν τα πολιτιστικά αγαθά. Η ρύθμιση των αγαθών αυτών αποτελεί αντικείμενο ενός νέου κλάδου δικαίου, το πολιτιστικό δίκαιο ή δίκαιο των πολιτιστικών αγαθών ή γενικότερα δίκαιο του πολιτισμού. Το σύνολο των μέτρων που αφορούν την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και πιο ειδικά την δημιουργία και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, και του οικιστικού περιβάλλοντος καθώς και της πνευματικής κληρονομιάς, αποτελούν την πολιτιστική πολιτική. Σύμφωνα με τον νόμο 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γενεί της Πολιτιστικής κληρονομιάς», ως πολιτιστικά αγαθά νοούνται οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου. Τα πολιτιστικά αγαθά παρέχουν πληροφορίες για όλες τις εκφάνσεις της ζωής του ανθρώπου. οι μαρτυρίες αυτές μπορεί να είναι υλικές ή άυλες.

Για την εφαρμογή των διατάξεων του πολιτιστικού νόμου:

Α) Ως πολιτιστικά αγαθά νοούνται οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου.

Β) Ως μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας και των οποίων επιβάλλεται η ειδικότερη προστασία βάσει των εξής διακρίσεων:

Αα) Ως αρχαία μνημεία ή αρχαία νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στους προϊστορικούς, αρχαίους, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους και χρονολογούνται έως και το 1830. Στα αρχαία μνημεία συμπεριλαμβάνονται σπήλαια και παλαιοντολογικά κατάλοιπα για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη.

Ββ) Ως νεώτερα μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που είναι μεταγενέστερα του 1830 και των οποίων η προστασία επιβάλλεται λόγω της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.

Γ) Ως ακίνητα μνημεία νοούνται τα μνημεία που υπήρξαν συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών, καθώς και τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφος ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών και δεν είναι δυνατό να μετακινηθούν χωρίς βλάβη της αξίας τους ως μαρτυριών. Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους.

Δ) Ως κινητά μνημεία νοούνται τα μνημεία που δεν θεωρούνται ακίνητα ή δεν συνδέονται με ακίνητα πολιτιστικά αγαθά ως ενιαίο σύνολο. Τα κινητά πολιτιστικά αγαθά βρίσκονται σε μουσεία, ιδιωτικές συλλογές κλπ.

Τα πολιτιστικά αγαθά, ανάλογα με τον φορέα εξουσίασης και διαχείρισης (δημόσιο ή ιδιωτικό) διακρίνονται σε δημόσια ή σε ιδιωτικής εξουσίασης πολιτιστικά αγαθά.

Σύμφωνα με τον πολιτιστικό νόμο 3028/2002 η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Χώρας συνίσταται κυρίως:

α) στον εντοπισμό, την έρευνα, την καταγραφή, την τεκμηρίωση και την μελέτη των στοιχείων της, κυρίως μέσω του Εθνικού Αρχείου Μνημείων.

β) Στην διατήρηση στην αποτροπή της καταστροφής, της αλλοίωσης και γενικά κάθε άμεσης ή έμμεσης βλάβης της.

γ) Στην αποτροπή της παράνομης ανασκαφής, της κλοπής και της παράνομης εξαγωγής.

δ) Στη συντήρηση και την κατά περίπτωση αναγκαία αποκατάσταση της.

ε) Στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της επικοινωνίας του κοινού με αυτήν (π.χ. μουσεία)

στ) στην ανάδειξη και την ένταξη της στη σύγχρονη κοινωνική ζωή.

ζ) Στη παιδία, την αισθητική αγωγή και την ευαισθητοποίηση των πολιτών για την πολιτιστική κληρονομιά.

Ο νέος πολιτιστικός νόμος 3658/2008 «Μέτρα για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών και άλλες διατάξεις» αποτελεί μια συστηματική προσπάθεια για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών που αποτελούν πολιτιστική κληρονομιά της χώρας μας. Ο νόμος αυτός, δεν δημιουργεί απλώς μια οργανωτική μεταβολή των υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού, αλλά αποδεικνύει τη σημασία που αποδίδει η Κυβέρνηση στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και στην πάταξη της αρχαιοκαπηλίας, ώστε η χώρα μας να συμβάλει ενεργά στην συνεχή προσπάθεια που καταβάλλεται παγκοσμίως για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης διακίνησης και εμπορίας πολιτιστικών αγαθών.

Στη συνέχεια, στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα διοικητικά μέτρα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών σύμφωνα με τον νόμο 3658/2008. Στον συγκεκριμένο νόμο, περιλαμβάνεται το ποινικό δίκαιο για τα αδικήματα των πολιτιστικών αγαθών, του οποίου το ένατο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στις ποινικές ρυθμίσεις. Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει ειδικές διατάξεις για την τιμωρία συμπεριφορών όπως η φθορά μνημείου και η παράβαση της υποχρέωσης δήλωσης μνημείου.

Τα διοικητικά μέτρα σύμφωνα με τον Ν.3658/2008 είναι:

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ποινικά μέτρα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών τα οποία αναφέρονται στο ένατο κεφάλαιο του πολιτιστικού νόμου με τίτλο «Ποινικές Διατάξεις» και περιλαμβάνει ρυθμίσεις του ποινικού δικαίου. Έτσι, τα ουσιαστικά ποινικά μέτρα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών κατά τον Ν. 3658/2008 είναι:

1. Η κιβδηλεία μνημείων ως έγκλημα και αποκλίνουσα συμπεριφορά
2. Η αρχαιοκαπηλία ως οργανωμένο έγκλημα και η εφαρμογή του ελληνικού δικαίου και για εγκλήματα του εξωτερικού

Τέλος στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται λόγος και για τα δικονομικά μέτρα που περιλαμβάνει ο πολιτιστικός νόμος 3658/2008 για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στα είδη των αρχαιολογικών ανασκαφών αλλά και στην κατάχωση μνημείων. Οι τύποι των αρχαιολογικών ανασκαφών είναι:

- Συστηματική (ερευνητική) ανασκαφή
- Αναπτυξιακή ανασκαφή
- Σωστική ανασκαφή

Ο πολιτιστικός νόμος προβλέπει μια σειρά από τεχνικές εργασίες προστασίας μνημείων. Αυτές μπορούν σε θεωρητικό επίπεδο να ταξινομηθούν στη στρατηγική της σε στενή έννοια προστασίας, όπως η συντήρηση και στη στρατηγική της σε ευρεία έννοια προστασίας, η οποία έγκειται στην έμπρακτη υποχώρηση της υλικής υπόστασης του μνημείου ή τμημάτων του.

Στο δεύτερο μέρος του κεφαλαίου αναφέρονται τα Μουσεία όπου σήμερα με τη λέξη αυτή νοείται κάθε οικοδόμημα ή ίδρυμα το οποίο περιλαμβάνει συλλογές αντικειμένων τέχνης ή επιστήμης. Στην ελληνική έννομη τάξη, για πρώτη φορά περιέρχεται στον ισχύοντα πολιτιστικό νόμο ένας γενικός και σύγχρονος ορισμός των μουσείων, κρατικών ή μη και αυτό γίνεται σε συνάρτηση με τη θέσπιση ενός συστήματος πιστοποίησης τους. Ειδικότερα, το άρθρο 45 του ν. 3028/2002 ορίζει την έννοια του μουσείου με βάση τον ορισμό του Καταστατικού του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM). Ενώ στη συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένα σημαντικά παραδείγματα κλοπών μεγάλων ελληνικών μουσείων.

Τέλος στον επίλογο παρουσιάζονται μια σειρά από προτάσεις βελτίωσης και επισημάνσεις σε πρακτικότερο επίπεδο όπως:

- 1 Η συνεργασία αρμόδιων φορέων και οργάνων
- 2 Η αναγκαιότητα των μουσείων
- 3 Η μουσειακή εκπαίδευση

Και διάφορα άλλα μέτρα τα οποία θα συμβάλουν στην καταπολέμηση του φαινομένου της αρχαιοκαπηλίας.

SUMMARY

The first part of this assignment refers to the issues concerning the cultural commodities and their safety context's definition. The regulation of cultural commodities law became the thrust point of a new branch of law, namely the cultural law or cultural commodities law or more generally, the law of civilization.

Moreover, the administration measures concerning the auspice of the cultural commodities according to the law 3658/2008 are presented extensively. The criminal law relevant to the cultural commodities offenses is included in the law and more specifically, its ninth chapter pertains to the according criminal regulation.

The second chapter of the assignment deals with the criminal measures of protecting the cultural property referred to in the ninth chapter of Cultural Law entitled as "Criminal Provisions" and includes provisions of the criminal law. Finally, the procedural measures included in the Cultural Law on protection of cultural property are also discussed.

All in all, the conclusion is comprised of a number of improvement suggestion and labeling at a practical level and a variety of other measures which would contribute in combating the phenomenon of antiquities smuggling.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η αξία και η σπουδαιότητα, αφενός, των πολιτιστικών αγαθών κάθε λαού ως αναπόσπαστο ουσιώδες κομμάτι της εθνικής ταυτότητας και αφετέρου, η συνεχή ανάγκη για την αποτελεσματική προστασία τους αποδεικνύεται από το νομικό σχέδιο προστασίας τους τόσο σε εθνικό όσο και σε κοινοτικό και διεθνές επίπεδο.

Ωστόσο η εγκληματική ανθρώπινη δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα διεθνώς με την πολυπρόσωπη μορφή της αρχαιοκαπηλίας αποτελεί ισχυρό και δύσκολα διαχειρίσιμο πλήγμα στην πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας. Η σύγχρονη πραγματικότητα πτυχές της οποίας αποτυπώνονται στην παρούσα εργασία, αποδεικνύει τη δυσχέρεια αυτή, η οποία ως ένα βαθμό όσον αφορά την Ελλάδα οφείλεται στην έλλειψη σθεναρής βούλησης της Πολιτείας και των αρχών και στο βαθμό επιχειρησιακής ετοιμότητας των οργάνων.

Μέτρα προστασίας ποινικά και διοικητικά, για τα πολιτιστικά αγαθά υπάρχουν θεσμοθετημένα στο εθνικό δίκαιο με το ν. 3658/2008. Αυτό που λείπει έχει διαπιστωθεί ως ένα βαθμό με το πέρας της εργασίας, είναι η λειψή εφαρμογή από τα εντεταλμένα όργανα του κράτους. Περιθώρια βελτιωτικά υπάρχουν και συγκεκριμένες προτάσεις καταγράφονται που δύναται να αναμορφώσουν την υφιστάμενη κατάσταση και να συνεισφέρουν στην δυναμικότητα: των μέτρων επί της κυριαρχίας του οργανωμένου εγκλήματος της αρχαιοκαπηλίας και κάθε άλλης πράξης που προσβάλλει των πολιτιστική κληρονομιά.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι η παρούσα εργασία εποπτεύθηκε στο μεγαλύτερο μέρος της από τον καθηγητή κ. Μανιάτη Αντώνη, ο οποίος έτυχε να μην συνεργάζεται με το ΤΕΙ κατά το χρονικό διάστημα κατάθεσης και παρουσίασης της πτυχιακής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την πάροδο των χρόνων η παράνομη εμπορία των πολιτιστικών αγαθών και δη των αρχαιοτήτων έγινε ιδιαίτερα επικερδής και επιχείρηση για πολλούς. Η αρχαιοκαπηλία και το εμπόριο λάφυρων αυτής έχει επικρατήσει ως μια κερδοφόρα δραστηριότητα. Ως εκ τούτου, ο ελληνικός πολιτιστικός θησαυρός ήταν και είναι από τα πρώτα θύματα αυτής της παραοικονομικής δραστηριότητας.

Σημαντικό κίνδυνο τον οποίο αντιμετωπίζουν τα πολιτιστικά αγαθά, ιδίως τα αρχαία είναι η παράνομη ιδιοποίησή τους. Η αρχαιοκαπηλία είναι η τρίτη επικερδέστερη μορφή παράνομης δραστηριότητας σε παγκόσμιο επίπεδο μετά από το παράνομο εμπόριο όπλων και διακίνησης ναρκωτικών. Άλλωστε ο αυξανόμενος αριθμός μουσείων, όπως και η μεγάλη ζήτηση για αρχαιότητες από συλλέκτες σε Ευρώπη, τη Βόρειο Αμερική, την Αυστραλία, την Ιαπωνία έχουν εξαντλήσει τα αποθέματα του νόμιμου εμπορίου. Στην παγκόσμια αγορά κυκλοφορούν πια ελάχιστα αντικείμενα από παλιές συλλογές, με αποτέλεσμα το εμπόριο αρχαιοτήτων να στηρίζεται κυρίως στη λαθρανασκαφή, την κλοπή και τη λεηλασία.

Η αρχαιοκαπηλία που ως έννοια περιλαμβάνει τις κλοπές κινητών μνημείων, υπεξαίρεση, κλεπταποδοχή, την παράνομη ανασκαφή και ανέλκυση, καθώς και την παράνομη διακίνηση των μνημείων αυτών, όπως αυτά ορίζονται από τον αρχαιολογικό νόμο (ν. 3028/2002), έχει λάβει τα τελευταία χρόνια τεράστιες διαστάσεις. Αποτελεί μορφή του οργανωμένου εγκλήματος με διεθνή δικτύωση, οι δε ομάδες αρχαιοκάπηλων, όπως έχει δείξει η εμπειρία, εμπλέκονται και σε άλλες μορφές οργανωμένου εγκλήματος, όπως παράνομη εμπορία όπλων και ναρκωτικών ουσιών.

Γι αυτό το λόγο η επικαιροποίηση των διατάξεων του νομικού πλαισίου περί αρχαιοκαπηλίας κρίθηκε από την κυβέρνηση απαραίτητη. Οι βασικές ρυθμίσεις του νόμου κατά της αρχαιοκαπηλίας, που ψηφίστηκε κατά πλειοψηφία τον Απρίλιο του 2008 από τη Βουλή, αφορούν στη βάση τους στη διοικητική διάθρωση του Υπουργείου Πολιτισμού καθώς και στη διασύνδεση τους με τις διωκτικές αρχές. Οι δομικές αλλαγές βάσει του ν. 3658/2008 λοιπόν, στην ουσία τους έχουν ως σκοπό να ενισχύσουν το οπλοστάσιο της Πολιτείας για την πάταξη της αρχαιοκαπηλίας.

Η διεθνής κοινότητα, άλλωστε, αναγνώρισε ότι η αρχαιοκαπηλία καταστρέφει τεκμήρια πολιτισμού του παρελθόντος και του παρόντος και φτωχαίνει την παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανθρώπινη ταυτότητα και αξία.

Μερος 1ο: Ζητήματα ορισμού των πολιτιστικών αγαθών και περιεχομένου της προστασίας τους

1.1 Έννοια των πολιτιστικών αγαθών¹

Ο όρος πολιτισμός (civilization) περιλαμβάνει το σύνολο των ανθρώπινων υλικών και πνευματικών επιτευγμάτων. Τα επιτεύγματα αυτά (έργα πολιτισμού) αναφέρονται σε διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Μια σημαντική κατηγορία έργων πολιτισμού αποτελούν τα πολιτιστικά αγαθά (Biens Cultures). Η ρύθμιση των αγαθών αυτών αποτελεί αντικείμενο ενός νέου κλάδου δικαίου, που βρίσκεται σε ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια. Πρόκειται για το πολιτιστικό δίκαιο ή δίκαιο των πολιτιστικών αγαθών ή γενικότερα δίκαιο του πολιτισμού. Το σύνολο των μέτρων που αφορούν την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και πιο ειδικά την δημιουργία και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, και του οικιστικού περιβάλλοντος καθώς και της πνευματικής κληρονομιάς, αποτελούν την πολιτιστική πολιτική.

Σύμφωνα με τον νόμο 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γενεί της Πολιτιστικής κληρονομιάς», ως πολιτιστικά αγαθά νοούνται οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου². Με τον γενικό αυτό ορισμό ως πολιτιστικό αγαθό θεωρείται κάθε μαρτυρία της ύπαρξης και δραστηριότητας του ανθρώπου. Τα πολιτιστικά αγαθά παρέχουν πληροφορίες για όλες τις εκφάνσεις της ζωής του ανθρώπου (επιστημονικές, τεχνικές, πνευματικές, καλλιτεχνικές, πολιτικές, οικονομικές κλπ). Έτσι για παράδειγμα πολιτιστικά αγαθά είναι όχι μόνο τα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και τα οικιστικά σύνολα ή τα προϊόντα πνευματικής ιδιοκτησίας και της πνευματικής κληρονομιάς. Επίσης οι μαρτυρίες αυτές μπορεί να είναι υλικές ή άυλες. Έτσι πολιτιστικά αγαθά δεν είναι μόνο τα μνημεία που είναι υλικές μαρτυρίες αλλά δραστηριότητες που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λόγιου ή λαϊκού πολιτισμού (χοροί, μύθοι, έθιμα, μουσική κλπ).

1.2 Είδη – Κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών

Το αντικείμενο του νόμου σύμφωνα με τις βασικές διατάξεις για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ορίζεται ως εξής³:

1. Στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Χώρας από τους αρχαιοτάτους χρόνους μέχρι σήμερα. Η προστασία αυτή έχει ως σκοπό τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης χάριν της παρούσας και των μελλοντικών γενεών και την αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος.
2. Η πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας αποτελείται από τα πολιτιστικά αγαθά που βρίσκονται εντός των ορίων της ελληνικής επικράτειας, συμπεριλαμβανομένου των χωρικών υδάτων, καθώς και εντός άλλων θαλάσσιων ζωνών στις οποίες η Ελλάδα

¹ Δ. Χριστοφυλόπουλος, Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2005, σ. 1-3

² Άρθρο 2 Ν. 3028/2002 Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γενεί της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

³ Άρθρο 1 Ν. 3028/2002 Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γενεί της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

ασκεί σχετική δικαιοδοσία σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει και τα άυλα πολιτιστικά αγαθά.

3. Στο πλαίσιο των κανόνων διεθνούς δικαίου, το Ελληνικό Κράτος μεριμνά και για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών που προέρχονται από την ελληνική επικράτεια οποτεδήποτε και αν απομακρύνθηκαν από αυτή. Το Ελληνικό Κράτος μεριμνά επίσης στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών που συνδέονται ιστορικά με την Ελλάδα οπουδήποτε και αν βρίσκονται.

Έτσι και για την εφαρμογή των διατάξεων του πολιτιστικού νόμου⁴:

A) Ως πολιτιστικά αγαθά νοούνται οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου.

B) Ως μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας και των οποίων επιβάλλεται η ειδικότερη προστασία βάση των εξής διακρίσεων:

Aα) Ως αρχαία μνημεία ή αρχαία νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στους προϊστορικούς, αρχαίους, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους και χρονολογούνται έως και το 1830. Στα αρχαία μνημεία συμπεριλαμβάνονται σπήλαια και παλαιοντολογικά κατάλοιπα για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη.

Bβ) Ως νεώτερα μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που είναι μεταγενέστερα του 1830 και των οποίων η προστασία επιβάλλεται λόγω της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.

Γ) Ως ακίνητα μνημεία νοούνται τα μνημεία που υπήρξαν συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών, καθώς και τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφος ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών και δεν είναι δυνατό να μετακινηθούν χωρίς βλάβη της αξίας τους ως μαρτυριών. Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους.

Δ) Ως κινητά μνημεία νοούνται τα μνημεία που δεν θεωρούνται ακίνητα ή δεν συνδέονται με ακίνητα πολιτιστικά αγαθά ως ενιαίο σύνολο. Τα κινητά πολιτιστικά αγαθά βρίσκονται σε μουσεία, ιδιωτικές συλλογές κλπ.

4. Ως αρχαιολογικοί χώροι νοούνται εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς, οι οποίες περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται αρχαία μνημεία ή αποτέλεσαν ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν από τους αρχαιότερους χρόνους έως και το 1830 μνημειακά, οικιστικά ή ταφικά σύνολα. Οι αρχαιολογικοί χώροι περιλαμβάνουν και απαραίτητο ελεύθερο περιβάλλον που επιτρέπει στα σωζόμενα μνημεία να συντίθενται σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα.
5. Ως ιστορικοί τόποι νοούνται είτε εκτάσεις στη ξηρά ή στις λίμνες ή στους ποταμούς που αποτέλεσαν ή που υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν το χώρο εξάιρετων ιστορικών ή μυθικών γεγονότων, ή εκτάσεις που περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται μνημεία μεταγενέστερα του 1830, είτε σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης μεταγενέστερα του 1830, τα οποία συνιστούν χαρακτηριστικούς και ομοιογενείς χώρους, που είναι δυνατόν να οριοθετηθούν

⁴ Άρθρο 2 Ν. 3028/2002 Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γενεί της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

τοπογραφικά, και των οποίων επιβάλλεται η προστασία λόγω της λαογραφικής, εθνολογικής, κοινωνικής, τεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.

6. Ως άυλα πολιτιστικά αγαθά νοούνται εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού.

1.2.2 Δημοσία και ιδιωτικά πολιτιστικά αγαθά

Τα πολιτιστικά αγαθά, ανάλογα με τον φορέα εξουσίασης και διαχείρισης (δημόσιο ή ιδιωτικό) διακρίνονται σε δημόσια ή σε ιδιωτικής εξουσίασης πολιτιστικά αγαθά. Τα δημόσια πολιτιστικά αγαθά, που αποτελούν «κοινό κτήμα», είναι ελεύθερα προσιτά στον καθένα και αποτελούν αντικείμενα διαχείρισης κυρίως από το δημόσιο. Ιδιωτικής εξουσίασης πολιτιστικά αγαθά είναι τα μη χωρικά πολιτιστικά αγαθά και ειδικά τα κινητά που ανήκουν σε ιδιώτες και τα άυλα πολιτιστικά αγαθά όπως για παράδειγμα η ζωγραφικοί πίνακες, τα θεατρικά έργα κλπ. Τα ιδιωτικής εξουσίασης πνευματικά δημιουργήματα, εξυπηρετούν το ειδικό συμφέρον, αποτελούν αντικείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας και με την συνδρομή ορισμένων προϋποθέσεων (λήξη πνευματικής ιδιοκτησίας) καθίστανται δημόσιας εξουσίασης και συγκροτούν την πνευματική κληρονομιά. Στα ιδιωτικής εξουσίασης πολιτιστικά-πνευματικά αγαθά ανήκουν κυρίως τα πνευματικά δημιουργήματα του λόγου, της τέχνης και της επιστήμης, δηλαδή αυτά που αποτελούν αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας.

1.3 Περιεχόμενο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς⁵

Με τον νόμο 3028/2002 προσδιορίζεται το περιεχόμενο της έννοιας της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, που εναρμονίζεται με τις διεθνείς συμβάσεις, ούτως ώστε να μπορούν να πραγματοποιηθούν οι σκοποί της. Έτσι, η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Χώρας συνίσταται κυρίως:

- α) στον εντοπισμό, την έρευνα, την καταγραφή, την τεκμηρίωση και την μελέτη των στοιχείων της, κυρίως μέσω του Εθνικού Αρχείου Μνημείων.
- β) Στην διατήρηση στην αποτροπή της καταστροφής, της αλλοίωσης και γενικά κάθε άμεσης ή έμμεσης βλάβης της.
- γ) Στην αποτροπή της παράνομης ανασκαφής, της κλοπής και της παράνομης εξαγωγής.
- δ) Στη συντήρηση και την κατά περίπτωση αναγκαία αποκατάσταση της.
- ε) Στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της επικοινωνίας του κοινού με αυτήν (π.χ. μουσεία)
- στ) στην ανάδειξη και την ένταξη της στη σύγχρονη κοινωνική ζωή.
- ζ) Στη παιδία, την αισθητική αγωγή και την ευαισθητοποίηση των πολιτών για την πολιτιστική κληρονομιά.

---

⁵ Άρθρο 3 Ν. 3028/2002 Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η προστασία των μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων περιλαμβάνεται στους στόχους οποιουδήποτε επιπέδου χωροταξικού, αναπτυξιακού, περιβαλλοντικού και πολεοδομικού σχεδιασμού ή σχεδίων ισοδύναμου αποτελέσματος.

Τα μνημεία καταγράφονται, τεκμηριώνονται και καταχωρούνται στο Εθνικό Αρχείο Μνημείων, που τηρείται στο Υπουργείο Πολιτισμού.

1.4 Θεμελιώδη δικαιώματα «τρίτης γενιάς»⁶

Είναι αξιοσημείωτο ότι εδώ και μερικές δεκαετίες καταρχάς απαγορεύεται κατά το δημόσιο διεθνές δίκαιο η προσφυγή στα όπλα για την επίλυση διεθνών διαφορών. Η απαγόρευση μιας παραδοσιακής βίαιης τακτικής στις εξωτερικές σχέσεις των κρατών όπως ο πόλεμος συνδέεται με τις πολιτικές τάσεις της λήξης της αποικιοκρατίας και του σεβασμού των συνόρων μεταξύ των κυρίαρχων πολιτισμών. Μάλιστα, στη συνταγματική επιστήμη έχει εκδηλωθεί η τάση για τη θεωρητική αναγνώριση μιας τρίτης γενιάς θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Ο όρος «τρίτη γενιά» έχει ιστορική διάθεση, καθώς στην πρώτη γενιά περιλαμβάνονται τα ατομικά δικαιώματα (ζωή, ισότητα, ελευθερία της τέχνης κλπ) και τα πολιτικά (δικαίωμα πολιτικής ψήφου, ίδρυσης και συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα κλπ). Παρόμοια, η δεύτερη γενιά περιλαμβάνει τα κοινωνικά δικαιώματα τα οποία λειτουργούν συμπληρωματικά σε σχέση με τα ατομικά δικαιώματα καθώς συνεπάγονται την υποχρέωση της Πολιτείας για δωρεάν υλικές και θεσμικές παροχές, ιδίως υπέρ των αδυνάτων (δικαίωμα στην εργασία, στη στέγη, στη παιδεία κλπ)

Η διεθνοποίηση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων έχει σχετικά πρόσφατα οδηγήσει σε ένα νέο φαινόμενο στην ιστορία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Παρατηρείται στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών να διεκδικείται ως ανθρώπινα δικαιώματα ένας ευρύτερος κύκλος αιτημάτων. Ορισμένοι κάνουν λόγο για ανθρώπινα δικαιώματα τρίτης γενιάς ή δικαιώματα αλληλεγγύης επειδή βασίζονται σε κάποια κοινωνική ή διακρατική αλληλεγγύη. Σε αυτή τη νεωτεριστική κατηγορία θεωρείται ότι υπάγονται μοντέρνες πολιτικές διεκδικήσεις όπως το δικαίωμα στο περιβάλλον, το δικαίωμα στην ανάπτυξη και το δικαίωμα στην ειρήνη. Ιδιαίτερη αναφορά μπορεί να γίνει, στο δικαίωμα σεβασμού και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς των λαών. Παρόλα αυτά, η θεωρία τείνει να αντιτίθεται στη τάση αυτή, υποστηρίζοντας ότι ο όρος «δικαίωμα» για τα αιτήματα αυτά είναι καταχρηστικός διότι τα «δικαιώματα» αυτά δεν έχουν σαφές αντικείμενο ούτε απευθύνονται σε συγκεκριμένους φορείς. Πάντως η θεσμική αυτή θεώρηση είναι προοδευτική καθώς όχι απλώς διεκδικεί ένα καλύτερο αύριο αλλά αντιστρατεύεται ένα παρελθόν στο οποίο τα δικαιώματα αυτά ήταν κατά κανόνα ανύπαρκτα και ο πόλεμος αποτελούσε όχι απλώς βία διαδεδομένη αλλά και νομικά καθιερωμένη. Ιδιαίτερα ως προς τις αξιώσεις για σεβασμό και προστασία των πολιτιστικών θησαυρών των λαών από επεμβάσεις ξένων κρατών το πολιτιστικό δίκαιο αναδεικνύει την πρωτοποριακή του λειτουργία έναντι διαχρονικών κακεκτύπων όπως για παράδειγμα τη λεηλασία.

---

⁶ Α. Μανιάτης, Εργασίες Προστασίας Μνημείων και Καταπολέμηση της Αρχαιοκαπηλίας, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2010, σ. 126-127

Μέρος 2ο: Προστασία πολιτιστικών αγαθών από το εθνικό και κοινοτικό δίκαιο και από τις διεθνείς συμβάσεις

Σε εθνικό επίπεδο

2.1 Η Ελληνική Πολιτεία για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γενεί της Πολιτιστικής κληρονομιάς με τον Ν. 3028/2002

Η θέσπιση ενός ενιαίου και συστηματικού νόμου, ο οποίος θα προστατεύει επαρκώς το πολιτιστικό περιβάλλον της Ελλάδας κρίθηκε απαραίτητο στα τέλη του προηγούμενου αιώνα. Έτσι ο πολιτιστικός νόμος 3028/2002 βασισμένος στις συνταγματικές επιταγές και στις διεθνείς συμβάσεις τις οποίες είχε υπογράψει η Ελλάδα, προσπάθησε:

- Να διερευνήσει το εύρος της πολιτιστικής κληρονομιάς «...από τους αρχαιοτάτους χρόνους μέχρι σήμερα».
- Να αντιμετωπίσει ισότιμα – όχι όμως και να προστατέψει απαραίτητα με τον ίδιο τρόπο – μνημεία προερχόμενα από διάφορες ιστορικές εποχές.
- Να δώσει μια κοινωνική διάσταση στην πολιτιστική κληρονομιά. Όλοι οι πολίτες οφείλουν να συνειδητοποιούν τη σημασία της κληρονομιάς για τη διαμόρφωση και τη διατήρηση της ιστορικής ταυτότητας του έθνους.
- Να εμπλουτίσει την προστασία (να μεριμνήσει για διατήρηση αρχαίων, να επιβάλει αυστηρότερους περιορισμούς, να διευκολύνει την πρόσβαση στα αρχαία στο ευρύ κοινό) αυτής της κληρονομιάς.
- Να διευκολύνει την ισότιμη πρόσβαση των πολιτών στα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ευαισθητοποίηση, η εκπαίδευση των πολιτών και η μετάδοση γνώσης προς αυτούς μέσα από την επαφή με τα αρχαία δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες για κατανόηση της αρχαίας κληρονομιάς και για συνειδητοποίηση της σημασίας της.
- Να οργανώσει και να προάγει της εφαρμογή της τεχνολογικής και επιστημονικής προόδου γύρω από τον πολιτισμό.
- Να οργανώσει τις ανταλλαγές αρχαίων με τρίτες χώρες και τη διακίνηση αυτών ώστε να πραγματοποιείτε η καλλιέργεια του κοινού χωρίς να κινδυνεύει η ασφάλεια των μνημείων.

Για να εξασφαλίσει όλα αυτά , ο νόμος αναγνωρίζει την αποκλειστική κυριότητα του κράτους επί όλων των αρχαίων και συμπεριλαμβάνει τα πολιτιστικά αγαθά από αρχαιοτάτους χρόνους μέχρι και τα σύγχρονα χρόνια.

2.2 Ο νέος Πολιτιστικός νόμος 3658/2008 «Μέτρα για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών και άλλες διατάξεις»

Ο καινούργιος νόμος αποτελεί μια συστηματική προσπάθεια για την προστασία των πολιτιστικών μας αγαθών που αποτελούν πολιτιστική κληρονομιά της χώρας μας. Τα μέτρα αφορούν τόσο τη διοικητική διάρθρωση του Υπουργείου Πολιτισμού, με τη σύσταση υπηρεσιακής μονάδας σε επίπεδο Διεύθυνσης με τίτλο «Διεύθυνση Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών», όσο και την εισαγωγή διατάξεων με τις οποίες αφενός η αρχαιοκαπηλία αντιμετωπίζεται ως μορφή του οργανωμένου εγκλήματος, αφετέρου εισάγεται ειδική ποινική διάταξη για την κιβδηλεία και καθορίζεται αποκλειστική διεθνής δικαιοδοσία των Ελληνικών Δικαστηρίων να εκδικάζουν διαφορές που αναφέρονται σε θέματα κυριότητας, νομής και κατοχής κινητών μνημείων, κατά την έννοια του ν. 3028/2002, προβλέπεται επίσης η εφαρμογή των ελληνικών νόμων ακόμη και στην περίπτωση που η εγκληματική δραστηριότητα έλαβε χώρα στην αλλοδαπή⁷.

Τόσο η ελληνική όσο και η διεθνής εμπειρία αποδεικνύουν ότι προκειμένου να προστατευθούν αποτελεσματικά τα πολιτιστικά αγαθά και να παταχθεί το φαινόμενο της αρχαιοκαπηλίας χρειάζεται η δράση της Διοίκησης να χαρακτηρίζεται από Ευελιξία, περιορισμένη γραφειοκρατία, οργάνωση, συνεχή συνεργασία της αρμόδιας υπηρεσίας του Υπουργείου Πολιτισμού με τις λοιπές αρμόδιες υπηρεσίες και φορείς και κυρίως με τις διωκτικές και εισαγγελικές αρχές, καθώς και τις αντίστοιχες υπηρεσίες άλλων κρατών. Επίσης, σε οργανωτικό επίπεδο, κρίνεται απαραίτητα η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, η δημιουργία ενημερωμένων βάσεων δεδομένων, η απόκτηση και αξιοποίηση σχετικών πληροφοριών, η παρακολούθηση αγοραπωλησιών και δημοπρασιών στη παγκόσμια αγορά, η απασχόληση ειδικευμένου προσωπικού και η παροχή πρόσφορης νομικής τεκμηρίωσης.

Μέχρι σήμερα οι αρμοδιότητες του Υπουργείου Πολιτισμού, σε σχέση με την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και η καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας, ήταν διάσπαρτες σε διάφορες υπηρεσίες του Υπουργείου με αποτέλεσμα να μην αντιμετωπίζεται ενιαία η αρχαιοκαπηλική δράση και η παράνομη διακίνηση και εμπορία των κινητών μας μνημείων από μια σύγχρονη υπηρεσία με άμεση συνεργασία με τις διωκτικές και εισαγγελικές αρχές, όπως απαιτούν οι ανάγκες των καιρών.

Ο ν. 3658/2008 δεν δημιουργεί απλώς μια οργανωτική μεταβολή των υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού, αλλά αποδεικνύει τη σημασία που αποδίδει η Κυβέρνηση στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και στην πάταξη της αρχαιοκαπηλίας, ώστε η χώρα μας να συμβάλει ενεργά στην συνεχή προσπάθεια που καταβάλλεται παγκοσμίως για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης διακίνησης και εμπορίας πολιτιστικών αγαθών.

---

⁷ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Μέτρα για την προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών» σ.1

Νομολογία του ΣτΕ για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς

Τα Ελληνικά Δικαστήρια τα τελευταία χρόνια και ειδικά με τον πολιτιστικό νόμο έχουν από τη μεριά τους εκδώσει πλήθος αποφάσεων με τις οποίες προστατεύουν τις ελληνικές αρχαιότητες. Το Συμβούλιο της Επικρατείας με αποφάσεις του έχει κάνει δεκτό:

- Ο Υπουργός Πολιτισμού να μπορεί να επιβάλλει περιορισμούς δόμησης ή ακόμα και να απαγορεύσει τη δόμηση ακινήτου αν αυτό βλάπτει καλλιτεχνικό μνημείο. Ακόμα επιτρέπει στον Υπουργό να θεωρήσει ως προστατευόμενο αρχαιολογικό χώρο και τον περιβάλλοντα ενός μνημείου χώρο
- Κατά τον χαρακτηρισμό ενός οικοδομήματος ως ιστορικού, αυτός ο χαρακτηρισμός να αφορά και τον εσωτερικό του χώρο και τα κινητά πράγματα τα οποία περιλαμβάνει εντός ο χώρος αυτός.
- Την υποχρέωση των βιομηχανικών εγκαταστάσεων που πρόκειται να δημιουργηθούν κοντά σε πολιτιστικά μνημεία να εκπονούν μελέτη στην οποία θα επιβεβαιώνεται πως η υπό εγκατάσταση μονάδα δε θα ενοχλεί και δεν θα προσβάλλει με κανένα τρόπο το πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής.

Σε κοινοτικό επίπεδο

Η Συνθήκη ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας δεν περιείχε ρύθμιση σχετική με τα πολιτισμικά αγαθά. Μόνο η διάταξη του άρθρου 36 της Συνθήκης που αναφερόταν στη δυνατότητα περιορισμών και απαγορεύσεων σε σχέση με την ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων μέσα στην Κοινότητα έκανε μνεία των «εθνικών θησαυρών». Συγκεκριμένα η διάταξη προέβλεπε ότι οι διατάξεις των άρθρων 30-34 (ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων) δεν αποκλείουν απαγορεύσεις ή περιορισμούς στις εισαγωγές, εξαγωγές ή σε διαμετακομίσεις που δικαιολογούνται από λόγους δημόσιας ηθικής, δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας, προστασίας της υγείας και της ζωής των ανθρώπων, των ζώων ή των φυτών, την προστασία εθνικών θησαυρών που έχουν καλλιτεχνική, ιστορική ή αρχαιολογική αξία. Η διάταξη παρέμεινε και στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη του 1986 και στην Συνθήκη του Μάαστριχτ του 1992 καθώς και στην συνθήκη του Άμστερνταμ⁸.

Παράλληλα η Συνθήκη του Μάαστριχτ και στη συνέχεια η Συνθήκη του Άμστερνταμ καθόρισαν τον πολιτισμό ως μια από τις προτεραιότητες της κοινοτικής πολιτικής. Το άρθρο 128 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η πρώτη διάταξη που επεκτείνει το ενδιαφέρον της κοινότητας στον πολιτισμό. Μετά τη δημιουργία της ενιαίας εσωτερικής αγοράς διαγράφηκε καθαρά ο κίνδυνος να αυξηθεί η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών και να προκληθεί ανεξέλεγκτη διαρροή έργων τέχνης από ορισμένες χώρες της Κοινότητας σε άλλες, κυρίως από τις χώρες του νότου στις χώρες του βορρά.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό ΑΡΙΘ. 3911/1992, το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έχοντας λάβει υπόψη το ιδρυτικό άρθρο 113 της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας

---

⁸ Α. Γραμματάκη-Αλεξίου, Διεθνής Διακίνηση Πολιτιστικών Αγαθών και Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2002

αποφάσισε πως απαιτούνται κανόνες συναλλαγής των πολιτιστικών αγαθών μεταξύ των χωρών και ότι είναι αναγκαίοι οι αυστηροί έλεγχοι στα σύνορα της Κοινότητας κατά την εξαγωγή αυτών των αγαθών. Για την υλοποίηση αυτών των ελέγχων θεσμοθετήθηκε η έκδοση άδειας από τη χώρα που εξάγεται το πολιτιστικό αγαθό πριν από την εξαγωγή του και η επίδειξη αυτής σε κάθε περίπτωση. Η άδεια εξαγωγής εκδίδεται κατόπιν αίτησης του ενδιαφερόμενου και είναι δυνατόν να μην εκδοθεί αν και εφόσον τα προς εξαγωγή πολιτιστικά αγαθά καλύπτονται από τη νομοθεσία προστασίας αυτών των αγαθών του ενδιαφερομένου κράτους μέλους.

Μεταγενέστερα και συγκεκριμένα το 2001, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τροποποιεί οδηγία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας ώστε να αποσαφηνίσει το γράμμα του νόμου, το οποίο είναι διφορούμενο. Συγκεκριμένα, αντικαθιστά το αρχικό κατώτατο οικονομικό όριο για ορισμένες κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών το οποίο ήταν μηδέν ακριβώς για να υποδηλώσει το ότι ακόμα και αγαθά τέτοιας αξίας θεωρούνται πολιτιστικά αγαθά με μία σαφέστερη διατύπωση πέραν κάθε αμφιβολίας.

Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έχει αποφανθεί ότι κάθε κράτος-μέλος είναι καταρχάς αρμόδιο να προσδιορίσει τους εθνικούς του θησαυρούς καλλιτεχνικής, ιστορικής ή αρχαιολογικής αξίας, με κριτήρια τις δικές του παραδόσεις και αντιλήψεις και τα ιδιαίτερα συμφέροντά του. Η αρχή αυτή αναγνωρίζεται και από την Επιτροπή και από το Συμβούλιο.

Μετά τα συμπεράσματα για την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών που εκδόθηκαν από το συμβούλιο στις 27-28 Νοεμβρίου 2008 , Επιτροπή ανέλαβε τη διεξαγωγή μελέτης που αναμένεται να δώσει μια ολοκληρωμένη εικόνα των νομικών και επιχειρησιακών μέσων που υπάρχουν σε εθνικό επίπεδο σε αυτόν τον τομέα, να προσδιορίσει τα νομικά και λειτουργικά εμπόδια για την πρόληψη και την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών και να καθορίσει τις επιλογές που διαγράφονται όσο αφορά τις μελλοντικές εξελίξεις.

Για να ενισχυθεί η ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με κλαπέντα πολιτιστικά αγαθά, η Επιτροπή σκοπεύει να υποστηρίξει οικονομικά την ανάπτυξη της βάσης δεδομένων της Interpol «Έργα τέχνης».

Επιπλέον στο πρόγραμμα εργασίας του Συμβουλίου στον πολιτιστικό τομέα την περίοδο 2011-2014, στο οποίο παρέχονται προανατολισμοί για την εφαρμογή της ευρωπαϊκής ατζέντας για τον πολιτισμό, καθορίστηκε τομέας προτεραιότητας για την «Πολιτιστική κληρονομιά, συμπεριλαμβανομένης της κινητικότητας των συλλογών». Σε αυτό το πλαίσιο, και μετά τα πορίσματα της παραπάνω μελέτης, η Επιτροπή εντατικοποίησε τη συνεργασία μεταξύ των υπηρεσιών της, με στόχο τη δημιουργία το 2013 μιας «εργαλειοθήκης», η οποία περιλαμβάνει κατευθυντήριες γραμμές για τις ορθές πρακτικές και κώδικα δεοντολογίας για την απαιτούμενη επαγρύπνηση υφιστάμενων εγγράφων και κωδίκων και λαμβάνοντας υπόψη τα κατάλληλα μέσα της Ένωσης σε αυτό τον τομέα.

Δύο νομικά μέσα της Ευρωπαϊκής Ένωσης προστατεύουν τα πολιτιστικά αγαθά των κρατών μελών στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς:

- Ø Ο κανονισμός (ΕΚ) 116/2009 του Συμβουλίου σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών, θεσπίζει κανόνες για τις συναλλαγές με τις τρίτες χώρες και εξασφαλίζει ομοιόμορφο έλεγχο στα εξωτερικά σύνορα της Κοινότητας κατά την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών. Αν δεν ετίθετο αυτός ο έλεγχος, η κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα της Κοινότητας θα είχε ως συνέπεια να μπορεί ένας εθνικός θησαυρός ο οποίος εξήχθη παράνομα ένα κράτος-μέλος, να προσκομιστεί στο τελωνείο ενός άλλου κράτους-μέλους, για να εξαχθεί στη συνέχεια εύκολα προς μια τρίτη χώρα εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Ø Η οδηγία 93/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν παράνομα απομακρυνθεί από το έδαφος κράτους μέλους επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιτυγχάνουν την επιστροφή στο έδαφός τους των πολιτιστικών αγαθών που χαρακτηρίζονται ως εθνικοί θησαυροί και που ανήκουν στις κατηγορίες που αναφέρονται στο παράρτημα της οδηγίας ή ανήκουν σε δημόσιες συλλογές ή περιλαμβάνονται σε καταλόγους εκκλησιαστικών ιδρυμάτων. Η οδηγία εισάγει σύστημα διοικητικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών και διαδικασία για την εξασφάλιση της επιστροφής των πολιτιστικών αγαθών. Η εν λόγω οδηγία λοιπόν και ο κανονισμός 3911/1992 αλληλοσυμπληρώνονται με σκοπό την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς των κρατών -μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με άλλα λόγια, ο κανονισμός δρα προληπτικά, ώστε να μην εξαχθούν παράνομα τα πολιτιστικά αγαθά, ενώ η οδηγία λειτουργεί κατασταλτικά, με την έννοια, αν τελικά δεν εμποδιστεί η παράνομη εξαγωγή, να υπάρχει μηχανισμός που θα εξασφαλίζει την επιστροφή στον τόπο καταγωγής τους.

Σε διεθνές επίπεδο

- § Μετά την απίστευτη καταστροφή που προκάλεσε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η Συνθήκη της Χάγης (1954) αποτέλεσε την πρώτη διεθνή συμφωνία για την «Προστασία της Πολιτιστικής Ιδιοκτησίας σε Περίοδο Ένοπλης Σύρραξης». Το έγγραφο αυτό ήταν εξαιρετικά σημαντικό γιατί για πρώτη φορά έθετε θέμα διεθνούς συλλογικής ευθύνης για τη διαφύλαξη της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς⁹.
- § Αργότερα, το 1972 τέθηκε σε ισχύ μια διεθνή σύμβαση της οποίας το σχέδιο δημιουργήθηκε το 1970, στους κόλπους της U.N.E.S.C.O. Πρόκειται για τη Σύμβαση σχετικά με τα μέτρα που λήφθηκαν για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών. Η Σύμβαση των Παρισίων, το 1970, έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το Ν. 1103/1981 και πρέπει να διακρίνεται από τη Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, γνωστής ως Σύμβαση Παρισίων 1972, που και αυτή έχει κυρωθεί με τον Ν. 1126/1981.

⁹ Α. Γραμματάκη-Αλεξίου, Διεθνής Διακίνηση Πολιτιστικών Αγαθών και Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2002

Η Σύμβαση της UNESCO της 14^{ης} Νοεμβρίου 1970 που υπογράφηκε στο Παρίσι αφορά τα μέσα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας πολιτιστικών αγαθών. Ο κύριος σκοπός της Σύμβασης ήταν να επιτύχει ισορροπία ανάμεσα στην επιθυμία διατήρησης των πολιτιστικών αγαθών μέσα στα σύνορα της χώρας προέλευσης του αφενός και στην ανάγκη να επιτραπεί η ελεύθερη ροή τους ανάμεσα στις διάφορες χώρες για τους σκοπούς πολιτιστικών ανταλλαγών αφετέρου. Δυστυχώς ο στόχος αυτός δεν επιτεύχθηκε, κυρίως εξαιτίας των γενικόλογων και ασαφών διατάξεων της, καθώς και επειδή δεν θεσμοθετεί αποτελεσματικούς μηχανισμούς πρόληψης της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Αντί να ενισχύσει την καθιέρωση ενός ομοιόμορφου νομικού πλαισίου, επιτρέπει στις χώρες μέλη της Σύμβασης να διατηρούν τις δικές τους διατάξεις.

Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) – ελληνικό Τμήμα του οποίου λειτουργεί στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του 80 – υιοθέτησε στο Μπουένος Άιρες το 1986 Κώδικα Επαγγελματικής Δεοντολογίας των Μουσείων, που έχει αδιαμφισβήτητη σημασία, αν και όχι δεσμευτική ισχύ. Σύμφωνα με αυτόν, αν ένα Μουσείο κατέχει ένα πολιτιστικό αγαθό που διαπιστώθηκε ότι εξήλθε ή μεταβιβάστηκε κατά παράβαση των αρχών της Σύμβασης της UNESCO το 1970 και το αιτούν κράτος αποδείξει ότι το αντικείμενο ανήκει στην πολιτιστική του κληρονομιά, το Μουσείο οφείλει, εάν έχει τη νομική δυνατότητα, να δεσμευθεί να λάβει μέτρα για την επιστροφή του αγαθού στην χώρα προέλευσης.

Η Σύμβαση UNIDROIT (Διεθνές Ινστιτούτο για την Ενοποίηση του Ιδιωτικού Δικαίου) του 1995 : Στα μέσα του 1970 και το ενδεχόμενο τροποποίησεως της, έκρινε ότι ήταν προτιμότερο να παράσχει την υποστήριξη της στο UNIDROIT για να μελετήσει τα προβλήματα του ιδιωτικού δικαίου που σχετίζονται με τη διεθνή διακίνησης πολιτιστικών αγαθών και την προστασία τους. Το UNIDROIT έκρινε ότι δεν θα έπρεπε να εκπονήσει ένα πολύ ευρύ συμβατικό κείμενο και επέλεξε ως αφετηρία άρθρα της Σύμβασης της UNESCO, επικεντρώνοντας τη νομοπαρασκευαστική του προσπάθεια σε δύο θέματα: α) στη σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα σε ένα άτομο από το οποίο έχει αφαιρεθεί ένα πολιτιστικό αγαθό και επιθυμεί να το ανακτήσει και στο άτομο που έχει αποκτήσει καλόπιστα το αγαθό και επιθυμεί να το κρατήσει και, β) στη μεταφορά πολιτιστικών αγαθών πέρα από τα σύνορα μιας χώρας κατά παράβαση των νόμων που την απαγορεύουν.

Η σύμβαση θέτει δύο στόχους: επιχειρεί, αφενός, να ασχοληθεί με τα τεχνικά προβλήματα που απορρέουν από διαφορές ανάμεσα σε εθνικούς κανόνες. Αφετέρου, επιδιώκει να συντελέσει στο αγώνα εναντίον της αύξησης του παράνομου εμπορίου των πολιτιστικών αγαθών και να καταδείξει πώς ο εθνικός χαρακτήρας της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να προσαρμοστεί ή να συνοδευτεί από την αύξηση της αλληλεγγύης ανάμεσα στα κράτη.

Αντίθετο στην εκπόνηση της Σύμβασης ήταν εξ αρχής το lobby των μεγάλων μουσείων και των εμπόρων έργων τέχνης. Το διακατείχε ο φόβος ότι οι ρυθμίσεις της θα συντελούσαν στην αποδυνάμωση πολλών μουσείων, θα έθεταν σε κίνδυνο τις διάφορες

συλλογές και θα αδικούσαν τα μουσεία που με σκληρή δουλειά συντήρησης έχουν διασώσει έργα, τα οποία διαφορετικά θα είχαν καταστραφεί, εξαφανιστεί ή δεν θα είχαν εκτιμηθεί δεόντως. Το πρώτο άρθρο της Σύμβασης διευκρινίζει ότι η αξίωση για την επιστροφή των πολιτιστικών αντικειμένων πρέπει να έχει διεθνή χαρακτήρα. Σκόπιμα δεν επεξηγείτε τι σημαίνει «διεθνής χαρακτήρας», γιατί δεν κατέστη δυνατό να επιτευχθεί συμφωνία ως προς τα σχετικά κριτήρια¹⁰.

Στις 18 Αυγούστου 1999 στο Παρίσι η Γενική Διάσκεψη της UNESCO κατήρτισε προσχέδιο Σύμβασης για την προστασία της υποβρύχιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Η UNESCO έκρινε ότι είναι επιτακτική η ανάγκη να ληφθούν μέτρα για την προστασία της υποθαλάσσιας πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς οι σύγχρονες τεχνικές κατάδυσης την έχουν καταστήσει προσιτή σε όλους και επομένως επιρρεπή σε επίδοξους λαφυραγωγούς και «κυνηγούς θησαυρών». Η χώρα μας στο σημείο αυτό έχει πρωτοπορήσει καθώς ήδη από τον ΚΝ 5351/32 προστατεύεται η υποθαλάσσια πολιτιστική μας κληρονομία.

---

¹⁰ Α. Γραμματάκη-Αλεξίου, Διεθνής Διακίνηση Πολιτιστικών Αγαθών και Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2002

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ:

**Διοικητικά και Ποινικά μέτρα προστασίας των Πολιτιστικών Αγαθών κατά τον
Ν.3658/2008**

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Διοικητικά μέτρα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών

1.1 Η αρχαιοκαπηλία ως ένα πολύπτυχο διεθνές φαινόμενο

Η αρχαιοκαπηλία είναι το φαινόμενο των διαφόρων εγκληματικών συμπεριφορών παράνομης ιδιοποίησης μνημείων, τα οποία νοούνται ως υλικά πολιτιστικά αγαθά της αρχαίας ιστορίας αν και ο όρος αυτός συνεκδοχικά μπορεί να περιλαμβάνει και τα νεότερα μνημεία¹¹.

Το ποινικό δίκαιο για τα αδικήματα των πολιτιστικών αγαθών περιλαμβάνεται στον πολιτιστικό Ν. 3028/2002, του οποίου το ένατο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στις ποινικές ρυθμίσεις. Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει ειδικές διατάξεις για την τιμωρία συμπεριφορών όπως η φθορά μνημείου και η παράβαση της υποχρέωσης δήλωσης μνημείου. Σημαντική είναι η πρόβλεψη του ίδιου κεφαλαίου για τη δυνατότητα τέλεσης μιας άλλης ειδικής επί οργανωμένου εγκλήματος ανακριτικής ενέργειας, η οποία συνίσταται στην αστυνομική παγίδευση με το όνομα «ανακριτική διείσδυση», στο αρ. 253 Α Κ.Π.Δ. το οποίο επιτρέπει ειδικές επί οργανωμένου εγκλήματος ανακριτικές ενέργειες. Μερικά από τα εγκλήματα του ένατου κεφαλαίου υπάγονται στις διατάξεις της νομοθεσίας για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος. Μεταξύ των «βασικών εγκλημάτων» του ισχύοντος σχετικού Ν. 3691/2008¹² συγκαταλέγονται ρυθμιζόμενα στο κεφάλαιο αυτό εγκλήματα της κλοπής μνημείων, της υπεξαίρεσης μνημείων, της υποδοχής και διάθεσης μνημείων που αποτελούν προϊόντα εγκλήματος, δηλαδή και των τριών περιπτώσεων εγκλημάτων που συνίστανται σε αυτό που ονομάζεται άτυπα ως αρχαιοκαπηλία, της παράνομης ανασκαφής ή άλλης αρχαιολογικής έρευνας καθώς και της παράνομης εξαγωγής πολιτιστικών αγαθών.

Η Ιταλία διαθέτει το σημαντικότερο μοντέλο δίωξης της αρχαιοκαπηλίας παγκοσμίως. Η Ιταλική Δημοκρατία έχει πρωτοπορήσει διεθνώς, δημιουργώντας μια ειδική υπηρεσία για την καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας, στους κόλπους των Καραμπινιέρων. Η Ελλάδα βασίστηκε σε αυτό το ξένο θεσμικό παράδειγμα προκειμένου να θεσπίσει ένα ειδικό νομοθέτημα για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και τη δίωξη της αρχαιοκαπηλίας, το Ν. 3658/2008 «Μέτρα για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και άλλες διατάξεις». Θα ήταν ενδιαφέρον να γίνει επισκόπηση των ποινικών και διοικητικών μέτρων αυτού του νομοθετήματος.

---

¹¹ Διάλεξη Α.Μανιάτη, Ποινικά & Διοικητικά μέτρα κατά της αρχαιοκαπηλίας, Σχολή Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας 24.05.11

¹² «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και άλλες διατάξεις»

1.2 Διοικητικά μέτρα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών

Τα διοικητικά μέτρα σύμφωνα με τον Ν.3658/2008 είναι:

1.2.1 Η θέσπιση της Διεύθυνσης Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του ν.3658/2008, συνίσταται στο υπουργείο πολιτισμού υπηρεσιακή μονάδα σε επίπεδο Διεύθυνσης, με τίτλο «Διεύθυνσης Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών» η οποία υπάγεται στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Σκοπός της Διεύθυνσης σύμφωνα με το άρθρο 2 του πολιτιστικού νόμου είναι η προστασία των πολιτιστικών αγαθών και η καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας, ιδίως με την αναζήτηση, την τεκμηρίωση προέλευσης και διακίνησης και την διεκδίκηση κινητών μνημείων, κατά την έννοια του ν.3028/2002 τα οποία είναι προϊόντα κλοπής, υπεξαίρεσης, παράνομης ανασκαφής ή ανέλκυσης (από το βυθό θάλασσας, λίμνης ή ποταμού) ή έχουν παράνομα διακινηθεί στο εσωτερικό ή το εξωτερικό¹³. Η υπηρεσία αυτή μέσω της ιδιαίτερης οργάνωσης και εξειδίκευσης, της αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών, της εξασφάλισης της πληροφορίας, της επεξεργασίας και της τεκμηρίωσης, θα έχει ως στόχο την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και την πάταξη της αρχαιοκαπηλίας και την συνεργασία με ευρωπαϊκούς και διεθνείς φορείς. Το σημαντικότερο σημείο με την δημιουργία της νέας Διεύθυνσης στην κεντρική δομή του Υπουργείου Πολιτισμού έτσι ώστε η αποστολή της αρχαιοκαπηλίας να περάσει από τη Διεύθυνση Μουσείων Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων η οποία είχε επικριθεί για επιχειρησιακή ανεπάρκεια, όπως και από την Εφορεία Αρχαιοπωλείων και Ιδιωτικών Αρχαιολογικών Συλλογών, σε μια νέα αυτοτελή και ειδικευμένη Διεύθυνση.

Κατά το άρθρο 4 η Διεύθυνση έχει υποχρέωση συνεργασίας με τις αρμόδιες υπηρεσίες άλλων χωρών. Για την εκπλήρωση του σκοπού της η Διεύθυνση οφείλει να συνεργάζεται και με τις εισαγγελικές, τελωνιακές, διωκτικές και λοιπές αρχές της Ελλάδας. Οι δημόσιες αρχές και υπηρεσίες, τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ειδικών σκοπών, η οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, οι φορείς του ευρύτερου δημοσίου τομέα και τα αναγνωρισμένα από το κράτος μουσεία υποχρεούνται σε άμεση παροχή στοιχείων και συνδρομή στη Διεύθυνση, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήματος της. Στη συνέχεια διατυπώνεται μία διάταξη σχεδόν καινοφανής για τα δεδομένα της ελληνικής γραφειοκρατίας, πράγμα που αναδεικνύει τον εξαιρετικό και δραστικό χαρακτήρα των νομοθετικών ρυθμίσεων κατά της αρχαιοκαπηλίας. Προβλέπεται ότι το προσωπικό του Υπουργείου Πολιτισμού έχει υποχρέωση να παρέχει την συνδρομή του στις διωκτικές αρχές, με εντολή της υπηρεσίας του και πέραν του νόμιμου υπηρεσιακού του ωραρίου.

---

¹³ Ν.3658/2008 Μέτρα για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών και άλλες διατάξεις

1.2.2. Σύνδεσμος του Τμήματος Δίωξης Αρχαιοκαπηλίας της Ελληνικής Αστυνομίας

Με απόφαση του Αρχηγού της Ελληνικής Αστυνομίας διατίθεται στη Διεύθυνση αξιωματικός του Τμήματος Δίωξης Αρχαιοκαπηλίας της Διεύθυνσης Ασφάλειας Αττικής. Ο ένστολος λειτουργεί ως σύνδεσμος διασφάλισης της συνεργασίας μεταξύ της υπηρεσίας αυτής και της αστυνομικής, σε θέματα αντιμετώπισης της αρχαιοκαπηλίας. Η διάρκεια της διάθεσης δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 3 έτη, λεπτομερής κανόνας ο οποίος δεν φαίνεται δικαιολογημένος εφόσον θεωρηθεί ότι επιβάλλει οπωσδήποτε την απομάκρυνση του ανώτερου στελέχους μετά τη λήξη του χρονικού διαστήματος που έχει ορισθεί. Πράγματι, ο σύνδεσμος θα έχει προλάβει να συγκεντρώσει την απαραίτητη εμπειρία στη διασύνδεση μεταξύ των υπηρεσιών τεκμηρίωσης και δίωξης της αρχαιοκαπηλίας και επομένως θα πρέπει να επιβραβεύεται με τη συνέχιση της εκπλήρωσης αυτή της αποστολής, σε περίπτωση που δεν έχει αποτύχει. Είναι αξιοσημείωτο ότι μεταξύ των 3 ενδεικτικά αναφερόμενων αιτιών της αποτυχίας στην καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης αρχαιοτήτων στην Ελλάδα, μαζί με τους αφύλακτους αρχαιολογικούς χώρους και την έλλειψη κονδυλίων, συγκαταλέγεται η ανεπαρκής στελέχωση του Τμήματος Δίωξης Αρχαιοκαπηλίας. Η υπολειτουργία του Τμήματος αυτού στερεί τη δυνατότητα αποτελεσματικής καταπολέμησης των λαθρανασκαφών και του παράνομου εμπορίου αρχαιοτήτων. Το 2008 το Τμήμα διέθετε 19 άτομα ενώ υπήρχαν και 5 άτομα στο ομόλογο Τμήμα στη Θεσσαλονίκη, έναντι 300 ατόμων του αντίστοιχου Τμήματος στη Ρώμη. Επισημαίνεται ότι με το ΠΔ 42/2011 η Διεύθυνση Ασφάλειας Αττικής διαρθρώνεται σε μια σειρά από Υποδιευθύνσεις, μεταξύ των οποίων εκείνη της Προστασίας Περιουσιακών Δικαιωμάτων, Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Περιβάλλοντος, το οποίο περιλαμβάνει και το Τμήμα Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Αρχαιοτήτων. Υπάρχει άλλη μια Υποδιεύθυνση επιτελικού χαρακτήρα, εκείνη της Αντιμετώπισης Οργανωμένου Εγκλήματος και Εμπορίας Ανθρώπων η οποία εξακριβώνει στοιχεία που αφορούν το οργανωμένο έγκλημα, άρα και την αρχαιοκαπηλία ως οργανωμένο έγκλημα. Ίδια εσωτερική διαίρεση προβλέπεται και για τη Διεύθυνση Ασφάλειας Θεσσαλονίκης. Παρατηρείται ότι είναι κάπως περιθωριοποιημένη και υποβαθμισμένη η οργανωτική δομή προστασίας των πολιτιστικών αγαθών, χωρίς να χρησιμοποιείται ούτε ο πιο διαδεδομένος όρος δηλαδή ο όρος «αρχαιοκαπηλία», την επίσημη ονομασίας της.

Κατά τρόπο αδικαιολόγητο απουσιάζει στο νόμο το ζήτημα της αρμοδιότητας του Λιμενικού Σώματος που θα μπορούσε να έχει και αυτό ένα Σύνδεσμο όπως η Ελληνική Αστυνομία. Ενδεικτικό της αναγκαιότητας το Λιμενικό να τεθεί στην αντιμετώπιση της αρχαιοκαπηλίας είναι ότι με το Ν. 3409/2005 έχει πλέον απελευθερωθεί σε μεγάλο βαθμό η άσκηση υποβρύχιας δραστηριότητας στη θάλασσα με αναπνευστικές συσκευές ή άλλα υποθαλάσσια μέσα, χάριν αναψυχής, επομένως και η αυτόνομη κατάδυση. Σε περιοχές στις οποίες δεν επιτρέπεται η κατάδυση αναψυχής λόγω αρχαιοτήτων, είναι δυνατή η ίδρυση υποβρύχιων μουσείων, τα οποία αποτελούν υποκατηγορία του νέου θεσμού των καταδυτικών πάρκων. Επιπλέον, οι περισσότερες αρχαιότητες, ακόμη και από περιστατικά στη στεριά, εξάγονται από την Ελλάδα με θαλάσσιες οδούς με συνηθέστερη την έξοδο από το Ιόνιο Πέλαγος προς Ιταλία και από εκεί στη Γενεύη, όπου γίνεται ξέπλυμα των αρχαιοτήτων¹⁴.

¹⁴ Αντώνης Μανιάτης, Νομικό Καθεστώς για τον πολιτισμό, Μάιος 2011

1.2.3. Επιτροπή Εμπειρογνομόνων

Με το άρθρο 7 του ν. 3658/2008, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού συγκροτείται εννεαμελής Επιτροπή Εμπειρογνομόνων με τριετή θητεία που μπορεί να ανανεωθεί. Η Επιτροπή που περιλαμβάνει και τον εκάστοτε προϊστάμενο του Τμήματος Δίωξης Αρχαιοκαπηλίας της Ελληνικής Αστυνομίας: α) παρέχει συνδρομή στην προαναφερθείσα νέα Διεύθυνση του Υπουργείου Πολιτισμού για την επιστημονική τεκμηρίωση και την προέλευση των κινητών μνημείων καθώς και για κάθε άλλο επιστημονικό θέμα που άπτεται του αντικείμενου της Διεύθυνσης, β) γνωμοδοτεί για κάθε θέμα συναφές με το έργο της Διεύθυνσης, το οποίο παραπέμπεται στην Επιτροπή από τον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης.

1.2.4. Διυπουργική Επιτροπή

Βάση του άρθρου 14 του πολιτιστικού νόμου, συγκροτείται Διυπουργική Επιτροπή για τον πολιτιστικό συντονισμό επί θεμάτων προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς η οποία αποτελείται από τους Υπουργούς Πολιτισμού, Εσωτερικών και Δικαιοσύνης¹⁵.

1.2.5. Χρηματικές αμοιβές σε όποιον συμβάλλει στην ανάκτηση μνημείων ή στην καταστολή αδικημάτων του ένατου κεφαλαίου του πολιτιστικού Ν.3028/2002.

Το άρθρο 9 προβλέπει ότι με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Πολιτισμού και Εσωτερικών καθορίζονται οι δικαιούχοι, οι προϋποθέσεις, τα κριτήρια υπολογισμού η προθεσμία και η διαδικασία χορήγησης της χρηματικής αμοιβής, σε όποιον συμβάλλει στην ανάκτηση μνημείων, τα οποία κατέχονται παρανόμως ή στην καταστολή των ποινικών αδικημάτων του ένατου κεφαλαίου του ν. 3028/2002, όπως κάθε φορά ισχύει. Για την χορήγηση των αμοιβών αυτών εγγράφονται κάθε έτος στον Τακτικό Προϋπολογισμό του Υπουργείου Πολιτισμού και σε ιδιαίτερο κωδικό αριθμό οι απαραίτητες πιστώσεις. Η χρηματική αμοιβή δεν καταβάλλεται όταν ο δικαιούχος έχει ήδη αμειφθεί με βάση άλλη διάταξη για την ίδια πληροφορία¹⁶.

1.2.6. Απονομή εύφημου μνείας στους πληροφοριοδότες

Το άρθρο 9 του νόμου για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών ορίζει ότι με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού είναι δυνατό να απονέμεται, σε εξαιρετικές περιπτώσεις εύφημος μνεία σε όποιον συμβάλλει στην ανάκτηση μνημείων ή στην πρόληψη και καταπολέμηση αδικημάτων του κεφαλαίου 9 του πολιτιστικού νόμου, όπως κάθε φορά ισχύει.

¹⁵ Νόμος 3658/2008, Μέτρα για την προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών και άλλες διατάξεις

¹⁶ 6 Νόμος 3658/2008, Μέτρα για την προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών και άλλες διατάξεις

Είναι ιδιαίτερα διαφοροποιημένη η ρύθμιση αυτή από τη σύστοιχη του ίδιου άρθρου, για τη χρηματική αμοιβή. Η ηθική διάκριση της ευφήμου μνείας στους πληροφοριοδότες είναι άμεσης εφαρμογής, με την έννοια ότι δεν απαιτείται η έκδοση κάποιας κανονιστικής διοικητικής πράξεως για την ενεργοποίηση της ρύθμισης. Επομένως, σε κάθε περίπτωση που το Υπουργείο Πολιτισμού εκτιμά ότι κάποιος συντείνει στην ανάκτηση μνημιών ή στην πρόληψη και καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας είναι δυνατή η έκδοση ατομικής διοικητικής πράξεως με την οποία να διατυπώνεται η αναλογούσα εύφημος μνεία για το γεγονός αυτό.

Όσο αφορά τις ουσιαστικές προϋποθέσεις για την απονομή της διάκρισης, αυτές δεν φαίνεται να είναι διαφορετικές από εκείνες για την αμοιβή, παρά το γεγονός ότι παραλείπεται χωρίς λόγο η αναφορά στην παράνομη κατοχή των ανακτώμενων μνημιών. Η μόνη εξαίρεση έγκειται στο γεγονός ότι μπορεί να επιβραβευτεί ηθικά και ο πληροφοριοδότης που συμβάλει απλώς στην πρόληψη και όχι και στην καταπολέμηση των επίμαχων αξιόποινων πράξεων. Αυτό αποτελεί μια σημαντική καινοτομία καθώς θα πρέπει να αναπτύσσεται μια πολιτική πρόληψης της εγκληματικότητας. Στο μέτρο που η πρόληψη προάγεται από ιδιώτες προφανώς αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση άξια επιβραβεύσεως. Αντιθέτως, το χρηματικό κίνητρο, προφανώς λόγω της σημαντικής πρακτικής του διάστασης και για τις δύο εμπλεκόμενες πλευρές (επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού και επαύξηση της περιουσίας του αμειβομένου) επιφυλάσσεται στην πλέον κλασική περίπτωση του αγώνα κατά της αρχαιοκαπηλίας, στην καταστολή. Πράγματι, η καταπολέμηση του εγκλήματος έχει συνδεθεί με τη δραστική, στερεότυπη πρακτική της «επικήρυξης των δραστών».

Η ηθική λοιπόν διάκριση είναι σφαιρικότερη της υλικής και ταυτόχρονα έχει οπωσδήποτε εξαιρετικό και επομένως τακτικό και, κατά την κοινή πορεία των πραγμάτων, συνήθη χαρακτήρα. Όσο αφορά την υλική επιβράβευση, δεν είναι απόλυτα σαφές αν αυτή θα δίνετε μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις καθώς αυτό θα αποτελέσει αντικείμενο ρύθμισης με τη σχετική κανονιστική διοικητική πράξη.

1.2.7. Αξιολόγηση των πηγών χρηματοδότησης της αιτούμενης ανασκαφής

Σε αυτή την περίπτωση, γίνεται μια τροποποίηση του πολιτιστικού νόμου προκειμένου για τη χορήγηση άδειας από τον Υπουργό Πολιτισμού για τη διενέργεια συστηματικής αρχαιολογικής ανασκαφής, καθώς πέρα από την επάρκεια του προϋπολογισμού και του προγράμματος ανασκαφής, συντήρησης και δημοσίευσης των ευρημάτων εισάγεται, στο πλαίσιο του ίδιου κριτηρίου, το επιμέρους παραπλήσιο στοιχείο των πηγών χρηματοδότησης της ανασκαφής. Πρόκειται για μια επιτυχή ρύθμιση δεδομένου ότι ενδέχεται οι χρηματοδότες μιας ιδιωτικής ανασκαφής να είναι στην πραγματικότητα υποψήφιοι αρχαιοκάπηλοι. Ειδικότερα, υποστηρίζεται χωρίς ωστόσο να έχει τεκμηριωθεί με σχετικές δικαστικές αποφάσεις, ότι σύμφωνα με πληροφορίες που έχουν περιέλθει σε γνώση των ελληνικών αρχών, γνωστοί οίκοι δημοπρασιών του εξωτερικού κατά το χειμώνα προσλαμβάνουν ακόμη και αρχαιολόγους, με σκοπό να εντοπίσουν αρχαία αντικείμενα στου βυθούς. Κυρίως απευθύνονται σε αρχαιολόγους που με δικά τους έξοδα έχουν ξεκινήσει κάποια ανασκαφή,

την οποία όμως δεν έχουν καταφέρει να ολοκληρώσουν λόγω έλλειψης κονδυλίων. Κατά συνέπεια, όταν ο οίκος τους προσφέρει δεκάδες χιλιάδες ευρώ ή δολάρια για τη μελέτη και τη χαρτογράφηση μιας περιοχής δεν είναι λίγες οι φορές που αυτοί δεν αρνούνται την πρόταση, με απώτερο σκοπό να εξοικονομήσουν χρήματα και να ολοκληρώσουν τη νόμιμη ανασκαφή¹⁷.

1.2.8. Το ζήτημα της Ελληνικής Αγροφυλακής

Σύστοιχο με τα προτεινόμενα είναι και το ζήτημα η Ελληνική Αστυνομία, ως αρμόδιο Σώμα Ασφαλείας για την αντιμετώπιση της χερσαίας αρχαιοκαπηλίας, να επικουρείται από μια πρόσφατη θεσμική καινοτομία, την Ελληνική Αγροφυλακή. Το γεγονός ότι ανασυστάθηκε και λειτούργησε το 2007 η Αγροφυλακή αποτελεί μια θετική εξέλιξη. Όσο και αν φαίνεται ότι ο θεσμός αυτός έρχεται από το παρελθόν, η διοικητική πρακτική ήταν αυτή η οποία ανέδειξε το λάθος της κατάργησής της.

Η Ελληνική Αστυνομία προέκυψε μέσα από μια συγχώνευση τριών διαφορετικών Σωμάτων, την Αστυνομίας Πόλεων, του στρατιωτικά συντεταγμένου Σώματος της Χωροφυλακής και της Αγροφυλακής. Από τη μια πλευρά, το πείραμα της ενοποίησης δυο θεσμών ομοειδών και συμπληρωματικών μεταξύ τους, όπως ήταν η Χωροφυλακή και Αστυνομία, απέβη επιτυχές. Από τη άλλη πλευρά όμως, το νέο μόρφωμα αποδεδειγμένα δεν μπορούσε να επιβάλει επαρκώς την τάξη για μικροδιαφορές που αφορούσαν τους αγρότες. Είναι σημαντικός ο κανόνας της διοικητικής πρακτικής ότι ένα πείραμα μπορεί να αποβεί αποτυχημένο, οπότε η φύση του πράγματος υπαγορεύει την ανάγκη αναπροσαρμογής μέσα από τη θέσπιση των απαραίτητων νομοθετικών μέτρων. Όταν επανιδρύθηκε του Σώμα της Αγροφυλακής, του δόθηκε η άτυπη ονομασία «Οικολογική Αστυνομία» καθώς ασχολείται με την αστυνόμευση στην ύπαιθρο. Το εύλογο μέτρο θα ήταν να υποβοηθείται επίσημα και συστηματικά η Αστυνομία, ως διάδοχο σχήμα της παλιάς Χωροφυλακής, από την Αγροφυλακή στον αγώνα για την πρόληψη και καταστολή της αρχαιοκαπηλίας, όπως οι λαθρανασκαφές σε αγροκτήματα. Πρόκειται για μια εξέλιξη η οποία φαίνεται φυσιολογική, όσο και αν ακόμη η νέα υπηρεσία δεν είναι σε πλήρη ανάπτυξη.

---

¹⁷ Ν. Φερεσιάδης, Αρχαιοκαπηλία στην Ελλάδα. Η Ελλάδα «παράδεισος» της αρχαιοκαπηλίας..., Αυτά που δεν θέλουν να ξέρεις για την Ελλάδα Ειδική έκδοση, Άγνωστο σ.30

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ποινικά μέτρα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών

2.1 Αρχαιοκαπηλία: σύνθετη πράξη διαφόρων εγκληματιών ποινικών συμπεριφορών (κλοπή, υπεξαίρεση, κλεπταποδοχή μνημείων)

Το ένατο κεφάλαιο του πολιτιστικού νόμου επιγράφεται «Ποινικές διατάξεις» και περιλαμβάνει ρυθμίσεις του ποινικού δικαίου, ιδίως του ουσιαστικού. Το πρώτο κατά σειρά από τα αδικήματα που προβλέπει ο Ν. 3028/2002 είναι το αδίκημα της κλοπής μνημείων, σε αντίθεση με την προγενέστερη αρχαιολογική νομοθεσία η οποία δεν προέβλεπε τιμωρία.

Με κάθειρξη μέχρι 10 ετών τιμωρείται η κλοπή αν έχει αντικείμενο μνημείο ιδιαίτερα μεγάλης αξίας ή μνημείο που αφαιρέθηκε από ακίνητο μνημείο, χώρο ανασκαμμένο, μουσείο, αποθηκευτικού χώρους αρχαίων ευρημάτων ή χώρο όπου φυλάσσεται συλλογή.

Εάν η πράξη τελέστηκε από πρόσωπα ενωμένα για τη διάταξη κλοπών ή ληστειών ή για τη διάπραξη εγκλημάτων που προβλέπονται στον πολιτιστικό νόμο επιβάλλεται κάθειρξη, όπως και αν ο δράστης διαπράττει κατά συνήθεια ή κατά επάγγελμα κλοπές μνημείων. Η διάταξη για την αυστηρότερη τιμωρία των μελών σπείρας θυμίζει τη νεωτεριστική ρύθμιση του ευρύτερου ποινικού δικαίου για την εγκληματική οργάνωση και μπορεί να θεωρηθεί ως προπομπός της μετέπειτα υπαγωγής της αρχαιοκαπηλίας στις ρυθμίσεις για το οργανωμένο έγκλημα.

Προβλέπεται επιπλέον το κακούργημα της υπεξαίρεσης μνημείων, το οποίο λειτουργεί ως μια περίπτωση αυστηρότερης τιμωρίας σε σχέση με τη βασική ρύθμιση του αρ. 375 ΠΚ. νόμος καταχραστών Δημοσίου αν η υπεξαίρεση έχει αντικείμενο μνημείο με ιδιαίτερα μεγάλη αξία ή αν ο δράστης τελεί την πράξη της υπεξαίρεσης μνημείων κατά επάγγελμα ή κατά συνήθεια η κύρωση είναι κάθειρξη μέχρι 10 ετών.

Εξάλλου, η πράξη της αποδοχής και διάθεσης προϊόντων εγκλήματος (κατά το αρ. 394 παρ. 1 ΠΚ) τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών αν έχει αντικείμενο ιδιαίτερα μεγάλης αξίας και ο υπαίτιος γνώριζε ότι αυτό προέρχεται από αξιόποινη πράξη. Επιβάλλεται κάθειρξη αν ο υπαίτιος επιχειρεί την πράξη αυτή κατά επάγγελμα ή κατά συνήθεια.

2.2. Ουσιαστικά ποινικά μέτρα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών κατά τον Ν. 3658/2008

2.2.1. Η κιβδηλεία μνημείων ως έγκλημα και αποκλίνουσα συμπεριφορά

Προστέθηκε μια πρωτότυπη παράγραφος, η υπ' αριθμ. 2, στο αρ. 66 του ένατου κεφαλαίου του πολιτιστικού νόμου, στην οποία προβλέπεται ότι με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους τιμωρείται όποιος εισάγει, εξάγει, κατέχει εκμαγεία, αντίγραφα ή απομιμήματα μνημείων με σκοπό να τα διαθέσει ως γνήσια ή εν γνώσει του πιστοποιεί τα αντικείμενα αυτά

ως γνήσια μέσω δηλώσεων, αξιολογήσεων, δημοσιοποιήσεων, αποτυπώσεων σε σφραγίδες ή επιγραφές ή με κάθε άλλο μέσο ή παράσταση.

Η διάταξη αυτή αποτελεί παράδειγμα του φαινομένου της ρητής επικουρικότητας ποινικής διάταξης¹⁸. Με ρήτρα ποινικής επικουρικότητας είναι εξοπλισμένη και η αμέσως επόμενη διάταξη, κατά την οποία η διάθεση των προαναφερθέντων αντικειμένων ως γνήσιων τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών. Εξάλλου, τα αντίγραφα, τα απομιμήματα και τα όργανα κατασκευής αυτών των έργων κατάσχονται και δημεύονται. Πρόκειται για μια ρύθμιση η οποία συνίσταται σε εγκληματοποίηση τόσο της κατοχής όσο και της διάθεσης των κίβδηλων μνημείων. Αμφίβολης ορθότητας είναι η πρόβλεψη του μέτρου της δήμευσης των οργάνων κατασκευής χωρίς να τιμωρείται η ίδια η κατασκευή. Τίθεται και θέμα αυστηρότητας του νομοθετήματος εφόσον δεν απαλλάσσεται από την ποινή όποιος εμπλεκόμενος καταστρέφει με την ελεύθερη θέλησή του τα αντικείμενα αυτά πριν τα χρησιμοποιήσει, όπως προβλέπεται στη διάταξη του αρ. 211 Π.Κ. για την κιβδηλεία νομισμάτων. Στο πλαίσιο της νομοθετικής διαδικασίας επικρίθηκε το σχετικό με τα μέτρα κατά της αρχαιοκαπηλίας νομοσχέδιο για περιεχόμενο ημιτελές εφόσον αντιμετωπίζεται ποινικά μόνο αυτός ο οποίος κατασκευάζει και επιχειρεί να πωλήσει το κίβδηλο σαν να ήταν γνήσιο. Εκφράστηκε η άποψη ότι θα έπρεπε να γίνει αντιληπτό ότι αυτός ο οποίος επιχειρεί να αγοράσει το κίβδηλο είναι έμπορος αρχαιοτήτων και για αυτό η διάταξη επικρίθηκε ως «μισή». Στην πραγματικότητα, δεν πρόκειται για μια ορθή επισήμανση διότι η κιβδηλεία περιλαμβάνει και την κατοχή, η οποία προκύπτει από την εμπορική πράξη της αγοράς του (κίβδηλου) κινητού πράγματος προς μεταπώληση. Αντίθετα, αν θεωρούνταν ότι θα έπρεπε να επεκταθεί ο ποινικός κολασμός, το λογικό θα ήταν η επέκταση να προσανατολιστεί στον κατασκευαστή του κίβδηλου μνημείου, στον κιβδηλοποιό, ο οποίος ενδέχεται και αυτός να ασκεί (είτε με αυτή είτε με άλλες πρακτικές του) εμπορία συναφή με τις αρχαιότητες. Τέλος, επισημαίνεται ότι δεν είναι εύστοχο να τιμωρείται για κιβδηλεία μνημείων κάποιος ο οποίος αγοράζει μνημεία τα οποία δεν γνωρίζει ότι είναι κίβδηλα.

Πέρα από την προαναφερθείσα περίπτωση της υλικής κιβδηλείας υπάρχει και ένα κατ'αρχήν μη αξιόποιο φαινόμενο που συνίσταται στην «αποκλίνουσα συμπεριφορά», με την εγκληματολογική έννοια του όρου, του ιδιοτελούς εγχειρήματος αναβίβασης της αρχαιολογικής ή καλλιτεχνικής, άρα και της εμπορικής, αξίας ενός αντικειμένου με τη χρήση, από ειδικούς, αμφιλεγόμενων επιστημονικών όρων και αμφίβολου κύρους θεωριών. Για το φαινόμενο αυτό έχει προταθεί ως ακριβέστερος ο όρος «διανοητική κιβδηλεία μνημείων»¹⁹, εμπνευσμένος από τον παραπλήσιο χαρακτηρισμό «διανοητική πλαστογραφία» όσον αφορά τα εγκλήματα που στρέφονται κατά της αλήθειας του περιεχομένου ορισμένου εγγράφου, όπως τα προβλεπόμενα στις διατάξεις των αρ. 220 Π.Κ. για την υφαρπαγή ψεύδους βεβαιώσεων και 221 Π.Κ. για τις ψευδείς ιατρικές πιστοποιήσεις.

Η πνευματική κιβδηλεία μνημείων ανάγεται αιτιωδών στο φαινόμενο «εκπλήρωση επιθυμίας», όπως το έχουν ονομάσει ειδικοί ερευνητές, και συγκεκριμένα ο Υφηγητής του

¹⁸ βλ Μ. Μαργαρίτης, ποινικός Κώδικας . Ερμηνεία – Εφαρμογή, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας Αθήνα 2003 σ.237

¹⁹ 9 Α. Μανιάτης, Αρχαιολογική έρευνα πεδίου και μουσεία. Επιμόρφωση στο Πολιτιστικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ Ν. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 2010

Πανεπιστημίου Swansea κ. Ντέιβιντ Γκιλ και ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου Κέμπριτζ κ. Κρίστοφερ Τσιπιντέιλ.

Έκφραση της «εκπλήρωσης επιθυμίας», όρος που υποδηλώνει την έπαρση των συλλεκτών μνημείων σχετικά με τη φυσιογνωμία των αντικειμένων της συλλογής τους, είναι το να βλέπει κανείς όλες τις πήλινες και μαρμάρινες φιγούρες ως «ειδώλια», ενδιαφέροντα αγαλματίδια που έπαιζαν κάποιο ρόλο σε μυστηριώδεις λατρείες. Συνήθως αυτό δεν είναι γνωστό, θα μπορούσαν εξίσου εύκολα να ήταν παιχνίδια, επομένως λιγότερα ενδιαφέροντα και συνεπώς μικρότερης αξίας. Επιπλέον, η ίδια η λέξη «ειδώλιο» συνιστά μια ερμηνεία. Δεν υπάρχει ιδέα για το αν η συγκεκριμένη ανθρώπινη μορφή παριστάνει μια θεότητα ή τον ίδιο το νεκρό ή αν εξυπηρετούσε κάποια άλλη λειτουργία. Ο όρος «ειδώλιο» είναι στην πραγματικότητα πολύ ασαφής.

Η καλύτερη ένδειξη για το πώς διαστρεβλώνεται η κατανόηση του παρελθόντος από τις ενέργειες των οίκων δημοπρασιών και τις δραστηριότητες των πλούσιων αλλά χωρίς σχετικές γνώσεις συλλεκτών μνημείων είναι η γενικότερη αντίληψη η οποία επικρατεί για τα ειδώλια της κυκλαδικής τέχνης. Υπάρχει η πρακτική να αποδίδεται ένα ειδώλιο στον τάδε ή στο δείνα «Αρχιτεχνίτη». Ωστόσο, ο χρησιμοποιούμενος στην αγγλική όρος «master» (αρχιτεχνίτης, δάσκαλος μαιτρ) είναι μια έννοια που επινοήθηκε για την αναγεννησιακή τέχνη και δεν είναι εφαρμόσιμη στην κυκλαδική καθώς και σε άλλα είδη αρχαιοτήτων.

2.2.2 Η αρχαιοκαπηλία ως οργανωμένο έγκλημα και η εφαρμογή του ελληνικού δικαίου και για εγκλήματα του εξωτερικού

Έχει γίνει προσθήκη στο τέλος της παρ. 1 αρ. 187 ΠΚ αναφορικά με την εγκληματική οργάνωση. Έτσι, με κάθειρξη μέχρι 10 ετών τιμωρείται όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε οργάνωση, δηλαδή σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από 3 ή περισσότερα πρόσωπα, και επιδιώκει τη διάπραξη περισσότερων κακουργημάτων που προβλέπονται και τιμωρούνται από τη νομοθεσία για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γενεί της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Για πρώτη φορά η συλλογική διάπραξη της αρχαιοκαπηλίας μετατίθεται από τη σφαίρα του κοινού ποινικού δικαίου στη μοντέρνα του οργανωμένου εγκλήματος (τελούμενου από την «εγκληματική οργάνωση» κατά την έννοια του Ποινικού Κώδικα), αν και ήδη ο πολιτιστικός Ν. 3028/2002 είχε προλάβει να αντιμετωπίσει αυστηρότερα την περίπτωση της διάπραξης κάποιων αδικημάτων από συμμορία. Η δομή της σπείρας των αρχαιοκάπηλων στην πρώτη βαθμίδα περιλαμβάνει τα «χέρια», πρωτογενώς τους ανασκαφείς και δευτερογενώς τους αρχικούς διακινητές των αρχαιοτήτων (κλεπταποδόχους – μεταπράτες), και σε μια δεύτερη βαθμίδα το «ντήλερ» (αρχαιοπώλη και ενδεχόμενο εξαγωγέα).

Στο διεθνές εμπόριο υπάρχει μια συνεχώς αυξανόμενη ανάγκη για σπάνια πολιτιστικά αντικείμενα, ειδικά της αρχαιότητας, όπως αυτή διατυπώνεται στις εξαιρετικά υψηλές τιμές τους²⁰.

Κατά την Ιντερπόλ, στους κύκλους των εγκληματιών η τέχνη είναι ένας ανώνυμος και αξιόπιστος τρόπος πληρωμής. Η αγορά κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών δεν περιορίζεται σε ιδιώτες συλλέκτες και αναφέρονται δύο περιστατικά που συγκλόνισαν τον κόσμο. Το 1961, ο οίκος δημοπρασιών Σόθμπις ανακοίνωσε τον πλειστηριασμό του περίφημου θησαυρού αργυροχοΐας «Servo», της τελευταίας περιόδου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, με αρχική εκτίμηση 10.000.000 δολάρια. Όπως αποδείχθηκε, τα πιστοποιητικά εξαγωγής από το Λίβανο ήταν πλαστά και ο θησαυρός κατασχέθηκε στην Νέα Υόρκη. Επειδή όμως καμία χώρα δεν διεκδικεί τα κλοπιμαία αυτά, δεν μπόρεσε να αποδειχθεί η προέλευσή τους, οπότε ο θησαυρός επιστράφηκε στον αρχικό Άγγλο αρχαιοκάπηλο, ιδιοκτήτη. Επιπλέον, κατά τον Απρίλιο 2000, ο γαλλικός τύπος αποκάλυψε ότι τρία αρχαία γλυπτά ΝΟΚ της Νιγηρίας εκτίθενται στο Μουσείο του Λούβρου. Ο διευθυντής του Μουσείου δήλωσε ότι αγοράστηκαν αντί 2.500.000 φράγκων. Δήλωσε επίσης πώς *«γνωρίζουμε ακριβώς κάτω από ποιες συνθήκες τα έργα αυτά βγήκαν από τη Νιγηρία και πως αγοράστηκαν νόμιμα»*, πράγμα που αποδείχθηκε ότι δεν ήταν αληθές και έτσι άνοιξε ο δρόμος της επιστροφής τους.

Από τη φύση της προκύπτει ότι η αρχαιοκαπηλία συνιστά μορφή του οργανωμένου εγκλήματος με διεθνή δικτύωση ενώ οι ομάδες των αρχαιοκάπηλων εμπλέκονται και σε άλλες μορφές οργανωμένου εγκλήματος, όπως τα δύο επικερδέστερα είδη εμπορίου σε παγκόσμια κλίμακα, το εμπόριο όπλων και εκείνο των ναρκωτικών. Αυτή η δυναμική υποδηλώνει την ανάγκη μιας συνολικής και όχι αποσπασματικής αντιμετώπισης του ζητήματος²¹.

Εξάλλου, μια προσθήκη στο νομοσχέδιο κατά της αρχαιοκαπηλίας έγκειται στην πρόβλεψη ότι τα αδικήματα που προβλέπονται στις ποινικές διατάξεις του ένατου κεφαλαίου του πολιτιστικού νόμου, όπως εκάστοτε ισχύει, διώκονται και τιμωρούνται σύμφωνα με τους ελληνικούς ποινικούς νόμους ακόμη και στην περίπτωση που τελέστηκαν στη αλλοδαπή. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορεί ορισμένοι να οχυρώνονται πίσω από την νομοθεσία άλλων χωρών και να εκμεταλλεύονται τη χαλαρότερη αντιμετώπιση των αδικημάτων τους από αυτές αλλά ότι πρέπει να έρχονται αντιμέτωποι με τη σοβαρότητα που αποδίδει στην αρχαιοκαπηλία ο Έλληνας νομοθέτης.

Η αυστηρή αυτή διάταξη μπορεί να παραλληλιστεί με το αρ. 8 ΠΚ που προβλέπει τα εγκλήματα στη αλλοδαπή τα οποία τιμωρούνται πάντοτε κατά τους ελληνικούς νόμους, όπως το παράνομο εμπόριο ναρκωτικών φαρμάκων. Επομένως, παρατηρείται μια γενικευμένη εξομοίωση της ποινικής μεταχείρισης της αρχαιοκαπηλίας με το λαθρεμπόριο ναρκωτικών, η

²⁰ Ν. Παγεωργίου, Πολιτιστική και φυσική κληρονομιά της ανθρωπότητας. Συμβάσεις της Χάγης 1954 & της 16ης Νοεμβρίου 1972 Προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, Ελληνική Εθνική Επιτροπή Ουνέσκο 2006 σ.96-97

²¹ Βλ. Δ. Παπαπετρόπουλος, Νόμος 3028/2002 για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γενεί της πολιτιστικής κληρονομιάς. Εκδ. Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2006

οποία παρατηρείται και σε ποικίλα άλλα σημεία του ποινικού συστήματος όπως η υπαγωγή των αδικημάτων αρχαιοκαπηλίας, όπως έχει ήδη επισημανθεί και των σχετικών με τα ναρκωτικά στον κατάλογο των «βασικών αδικημάτων» στη νομοθεσία κατά του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος.

2.2.3 Ποινικά δικονομικά μέτρα

Η δέσμη των δικονομικών μέτρων περιλαμβάνει:

- Την καθιέρωση ειδικού εισαγγελέα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών, αρμόδιου να εποπτεύει την προανακριτική διαδικασία, να ασκεί την ποινική δίωξη για αδικήματα που προβλέπονται στη νομοθεσία περί προστασίας των πολιτιστικών αγαθών και να επιμελείται την εκτέλεση των κύριων και παρεπόμενων ποινών που επιβάλλονται, ενώ ειδικός εισαγγελέας είχε ήδη θεσπίσει κατά της τρομοκρατίας.
- Την πρόβλεψη ότι τα ελληνικά δικαστήρια έχουν αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάζουν διαφορές που αναφέρονται σε θέματα κυριότητας, νομής και κατοχής κινητών μνημείων και να διατάζουν κάθε πρόσφορο ασφαλιστικό μέτρο που αποσκοπεί στη συντήρηση ή διασφάλιση δικαιώματος που αφορά κινητά μνημεία.
- Την ειδική επί οργανωμένου εγκλήματος ανακριτική ενέργεια του αρ. 253^A Κ.Π.Δ. της άρσεως του απορρήτου των επικοινωνιών των υπόπτων για διάπραξη οποιουδήποτε από τα κακουργήματα του ένατου κεφαλαίου του πολιτιστικού νόμου.

Τέλος, επισημαίνεται ότι η καινοτομία αυτή, σύστοιχη με την προαναφερθείσα ειδική επί οργανωμένου εγκλήματος ανακριτική ενέργεια της ανακριτικής διείδυσης, αποτελεί μια ανενεργό ρύθμιση εφόσον η αρμόδια αρχή της δικαστικής εξουσίας δεν έχει την πρόθεση να εγκρίνει τυχόν αίτηση των διωκτικών αρχών για τη διενέργεια τηλεφωνικών υποκλοπών παρά μόνο σε περίπτωση κατά την οποία υπάρχει ένα αποδεικτικό στοιχείο της τάξεως της φωτογραφίας που απεικονίζει το αντικείμενο του εγκλήματος. Από τη στιγμή που η Δικαιοσύνη απαιτεί τουλάχιστον μία φωτογραφία για να επιτρέψει τη διενέργεια αυτής της ειδικής ανακριτικής πράξης, η Αστυνομία είναι παροπλισμένη ως προς αυτήν την αρμοδιότητάς της. Εκτιμάται ότι η Δικαιοσύνη θα πρέπει να μεταβάλει τη νομολογιακή της τάση, απομένοντας στους αστυνομικούς το δικαίωμα για συνακρόαση κάθε φορά που υπάρχει υποψία για διενέργεια αρχαιοκαπηλίας και πάντοτε υπό την προϋπόθεση του αρ. 253^A παρ .2 Κ.Π.Δ. , ότι η διερεύνηση της υπόθεσης ή η εξακρίβωση του τόπου διαμονής του κατηγορούμενου καθίσταται ουσιωδώς δυσχερής ή αδύνατη χωρίς την άρση του απορρήτου.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Πτυχές της σύγχρονης πραγματικότητας

Μέρος Πρώτο: Αρχαιολογική έρευνα πεδίου

3.1.1. Έννοια αρχαιολογικής έρευνας πεδίου

Σύμφωνα με τον νόμο 3028/2002 αρ. 35 ως αρχαιολογική έρευνα πεδίου νοείται η έρευνα του εδάφους, του υπεδάφους, του βυθού της θάλασσας ή του πυθμένα λιμνών ή ποταμών που έχει ως σκοπό τον εντοπισμό ή την αποκάλυψη αρχαίων μνημείων, είτε αυτή συνίσταται σε ανασκαφή χερσαία ή ενάλια, είτε σε επιφανειακή έρευνα είτε σε επιστημονική έρευνα που διενεργείται με γεωφυσικές ή άλλες μεθόδους²².

Τυπολογία των ανασκαφών

Σε επιστημονικό επίπεδο, γίνεται η εξής διάκριση τύπων σύγχρονης ανασκαφής:

i. Συστηματική (ερευνητική) ανασκαφή

Πρόκειται για την πλήρη ανασκαφή του πεδίου με συστηματικό τρόπο, για την οποία διατίθενται ο χρόνος και οι κατάλληλοι πόροι.

ii. Αναπτυξιακή ανασκαφή

Αναλαμβάνεται από επαγγελματίες αρχαιολόγους όταν το πεδίο απειλείται κυρίως από την οικιστική ανάπτυξη. Συνήθως χρηματοδοτείται από την εταιρεία που προωθεί κάποιο αναπτυξιακό πρόγραμμα ενώ στην Ελλάδα τούτο γίνεται από το Υπουργείο Πολιτισμού προκειμένου να χορηγηθεί η απαραίτητη πολεοδομική άδεια σε κατόχους γης ή εταιρείες που δραστηριοποιούνται εντός ορίων χαρακτηρισμένων αρχαιολογικών χώρων και συνήθως εστιάζεται σε περιοχές που επηρεάζονται από την οικοδόμηση. Το εργατικό δυναμικό είναι γενικά περισσότερο εκπαιδευμένο και συνήθως χρησιμοποιεί σε πλήρη έκταση τυχόν αρχαιολογικές έρευνες του παρελθόντος στις περιοχές που διερευνά.

iii. Σωστική ανασκαφή

Όταν το πεδίο έχει ήδη διαταραχθεί π.χ. από διάβρωση ή την ανάγκη οικοδόμησης, ο χρόνος είναι εξαιρετικά περιορισμένος και η ανασκαφή κυριολεκτικά μετατρέπεται σε άσκηση περιορισμού της καταστροφής. Συνήθως χρηματοδοτείται από το κράτος και αναλαμβάνεται από επαγγελματίες αρχαιολόγους.

Εξάλλου, στο επίπεδο της νομοθεσίας, καινοτομία αποτελεί η διάκριση μεταξύ συστηματικών και σωστικών ανασκαφών ενώ οι παλαιές αρχαιολογικές διατάξεις αναφέρονταν γενικά σε ανασκαφές και μόνο η πρακτική και η επιστήμη έκανε τη

---

²² Νόμος 3028/2002 Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γενεί της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

διάκριση αυτή. Δεν γίνεται λόγος για την περίπτωση των αναπτυξιακών ανασκαφών αλλά γίνεται μια παρεμπίπτουσα, στο πλαίσιο του θεσμού της κατάχωσης, αναφορά στη διερευνητική ανασκαφή. Αυτή αποτελεί μια δυνητική τεχνική για να αποφασιστεί αρμοδίως η ενδεχόμενη κατάχωση ενός ακινήτου. Αντίθετα, οι συστηματικές και οι σωστικές ανασκαφές συνδυάζονται με την αναγκαία προστατευτική τεχνική της συντήρησης των ευρημάτων, τα οποία από τη φύση τους χρειάζονται την τεχνική φροντίδα των ειδικών συντήρησης²³.

3.1.2. Προϋποθέσεις έγκρισης συστηματικής ανασκαφής

Κατά το αρ.36 του αρχαιολογικού νόμου η συστηματικές ανασκαφές διενεργούνται είτε από το κράτος είτε από άλλους δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς. Ειδικότερα, μπορούν να γίνονται καταρχάς από την αρμόδια Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, ή από επιστημονικού, ερευνητικού ή εκπαιδευτικούς οργανισμούς της Χώρας με εξειδίκευση στον τομέα της αρχαιολογικής ή παλαιοντολογικής έρευνας ή από ξένες αρχαιολογικές αποστολές ή σχολές που είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα.

Δεν καθιερώνεται η ελευθερία της ανασκαφής αλλά αντιθέτως η διενέργειά της υπόκειται σε καθεστώς προηγούμενης διοικητικής άδειας. Αρμόδιο όργανο είναι ο Υπουργός Πολιτισμού, ο οποίος εκδίδει απόφαση ύστερα από γνώμη του οικείου Συμβουλίου.

Οι ξένες αρχαιολογικές αποστολές ή σχολές που είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα μπορούν να διαχειρίζονται κάθε έτος έως τρεις ανασκαφές ή άλλες αρχαιολογικές έρευνες και να διενεργούν άλλες τόσες σε συνεργασία με την Υπηρεσία. Οι αλλοδαπές αρχαιολογικές σχολές είναι δέκα, η γαλλική, η αγγλική, η γερμανική, η αυστριακή, η αμερικανική η ιταλική, η βελγική, η σουηδική, η ελβετική και η ολλανδική. Από τον προηγούμενο αιώνα μέχρι σήμερα ξένοι αρχαιολόγοι κάνουν ανασκαφές από άκρη σε άκρη στην Ελλάδα. Ακριβέστερα, η ιστορία των ανασκαφών αρχίζει από τον 19^ο αιώνα, οπότε και γίνονται οι πρώτες ανασκαφικές απόπειρες από ξένους αρχαιολόγους και μη.

Προϋποθέσεις για την έκδοση της προαναφερθείσας υπουργικής απόφασης είναι:

1. Η κατάθεση αναλυτικής έκθεσης, από την οποία πιθανολογείται βάσιμα η ύπαρξη μνημείων και με την οποία οριοθετείται η προς ανασκαφή περιοχή και τεκμηριώνεται η προσδοκώμενη συμβολή της συγκεκριμένης έρευνας στην επιστημονική γνώση, καθώς και η ανάγκη προσφυγής στην ανασκαφική μέθοδο.
2. Το κύρος και η αξιοπιστία του φορέα που αναλαμβάνει τη διενέργεια της ανασκαφής
3. Η ανασκαφική εμπειρία και το επιστημονικό κύρος του διευθύνοντος
4. Η διεπιστημονική σύνθεση της ομάδας συνεργατών

---

²³ Αντ. Μανιάτης, Αρχαιολογική Έρευνα Πεδίου & Μουσείου Επιμόρφωση στο Πολιτιστικό Δίκαιο εκδ. Σάκκουλα

5. Η εμπειρία των μελών της επιστημονικής ομάδας στην στερέωση, συντήρηση, προστασία και δημοσίευση των ευρημάτων ανασκαφής
6. Η επάρκεια της τεχνικής υποδομής
7. Η επάρκεια του προϋπολογισμού και του προγράμματος ανασκαφής, συντήρησης και δημοσίευσης των ευρημάτων και οι πηγές χρηματοδότησης

3.1.3 Παράνομες αρχαιολογικές έρευνες

Η αρχαιολογική ανασκαφή διακρίνεται από την εκσκαφή για αλλότριο σκοπό, όπως η εκσκαφή για την ανέγερση κτίσματος η οποία γίνεται με την παρουσία υπαλλήλου της αρχαιολογικής υπηρεσίας σε περίπτωση που το ακίνητο βρίσκεται σε ζώνη προστασίας, ακριβώς λόγω του αυξημένου κινδύνου να αποκαλυφθούν αρχαιότητες.

Η λαθρανασκαφή είναι ένα έγκλημα τελούμενο με δόλο, που καθιερώνεται αποκλειστικά ως κακούργημα. Ειδικότερα, όποιος χωρίς προηγούμενη άδεια διενεργεί ανασκαφή με σκοπό την ανεύρεση ή αποκάλυψη αρχαίων, διαπράττει κακούργημα τιμωρούμενο με κάθειρξη 10 ετών. Σε περίπτωση που οι πράξεις τελέστηκαν μέσα σε αρχαιολογικούς χώρους ή αν ο υπαίτιος τις επιχειρεί κατά επάγγελμα ή κατά συνήθεια, επιβάλλεται κάθειρξη²⁴.

Μια ανασκαφή συνιστά μετά τη συγκομιδή των ευρημάτων, όσο τέλεια και αν γίνει, και μια ολοσχερή καταστροφή όλων των ενδείξεων, αποτελώντας μια μη αναστρέψιμη διαδικασία²⁵. Αυτή δηλαδή η μη αναστρεψιμότητα της ανασκαφικής διαδικασίας μεγεθύνει την ευθύνη του ανασκαφέα και ως προς το αντικείμενο της ανασκαφής, αλλά και ως προς την ολότητα, την ολοκλήρωση της επιστημονικής γνώσης, η οποία στη συνέχεια συντηρείται από όλη την επιστημονική κοινότητα.

Αντίθετα, σε περίπτωση λαθρανασκαφής είναι αυτονόητο ότι δεν υπάρχουν κανόνες. Το λαθραίο εγχείρημα γίνεται κάτω από πιεστικές συνθήκες, συνήθως νύχτα. Απουσιάζουν τα λεπτά εργαλεία του ανασκαφέα, όλα αντικαθίστανται από κασμάδες και αξίνες, στην καλύτερη περίπτωση, με στόχο τα ευρήματα. Καταστρέφονται όλες οι ενδείξεις και εξαφανίζονται.

Υποστηρίζεται ότι ο όρος «λαθρανασκαφή» χρησιμοποιείται εσφαλμένα εφόσον δεν πρόκειται για ανασκαφή αλλά για πράξη βίαιης καταστροφής, στα πλαίσια της οποίας περισσότερα αντικείμενα χάνονται στην πορεία παρά βρίσκονται.

Εξάλλου, όποιος χωρίς προηγούμενη άδεια διενεργεί άλλης μορφής παράνομη αρχαιολογική έρευνα πέρα από τη χερσαία ή ενάλια ανασκαφή, όπως έρευνα της επιφάνειας στην ξηρά ή του βυθού, με σκοπό την ανεύρεση ή αποκάλυψη αρχαίων τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους. Αν ο δράστης διαπράττει την πράξη αυτή κατά συνήθεια ή κατά επάγγελμα, επιβάλλεται κάθειρξη έως 10 ετών.

---

²⁴ Αρ. 61 παρ. 1&2 Ν. 3028/2002 Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γενεί της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

²⁵ Αρ. 61 παρ.3 Ν. 3028/2002 Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γενεί της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Σε κάθε περίπτωση, επισημαίνεται ότι η πραγματική ιστορία της αρχαιολογίας στην Ελλάδα είναι μια παράλληλη ιστορία επιστημονικής τεκμηρίωσης και λεηλασίας, επιστημονικής έρευνας και πλουτισμού, ιστορικής γνώσης και επικερδούς εμπορίου²⁶. Είναι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος που λέγεται ελληνική ταυτότητα και συνείδηση για το απώτατο παρελθόν²⁷.

3.1.4. Κατάχωση αρχαιοτήτων σήμερα

Ο πολιτιστικός νόμος προβλέπει μια σειρά από τεχνικές εργασίες προστασίας μνημείων. Αυτές μπορούν σε θεωρητικό επίπεδο να ταξινομηθούν στη στρατηγική της σε στενή έννοια προστασίας, όπως η συντήρηση και στη στρατηγική της σε ευρεία έννοια προστασίας, η οποία έγκειται στην έμπρακτη υποχώρηση της υλικής υπόστασης του μνημείου ή τμημάτων του. Αυτή η στρατηγική της υποχώρησης περιλαμβάνει ιδίως τις εξής προβλεπόμενες συνιστώσες:

- A. Κατάχωση ή μη επιτόπια διατήρηση του ακινήτου
- B. Αποξήλωση ετοιμόρροπων τμημάτων
- Γ. Συλλογή αρχιτεκτονικών μελών
- Δ. Απομάκρυνση επισφαλούς διακόσμου
- E. Κατεδάφιση

Η κατάχωση είναι μια ενέργεια που αποσκοπεί στην επικάλυψη και επομένως διαφέρει από την επίχωση. Η επίχωση συνιστούν επικάλυψη που μπορεί να προέκυψε από ένα γεγονός που να μην οφείλεται σε ανθρώπινη ενέργεια, όπως η κατάρρευση της οροφής ενός κτίσματος.

Η κατάχωση στην κείμενη νομοθεσία αποτελεί τη μοναδική περίπτωση «επώνυμης» τεχνικής προστασίας μνημείων στο πλαίσιο των ενδεικτικά προβλεπόμενων στο αρ. 40 του πολιτιστικού νόμου 3028/2002 η οποία έχει «υποχωρητικό» χαρακτήρα.

Κατά την παράγραφο 1 του αρ.9 του ίδιου νομοθετήματος, για την διατήρηση ή μη ακίνητου αρχαίου αποφαινεται η Υπηρεσία με αιτιολογημένη έκθεση μετά τη διενέργεια διερευνητικής ανασκαφής, αν αυτό είναι αναγκαίο.

Ο νόμος δεν επιχειρεί να προβεί σε μια επακριβή προσέγγιση της φύσεως και της σκοπιμότητας της λειτουργίας της κατάχωσης. Λόγου χάρη, δεν αποσαφηνίζεται ότι η κατάχωση αποτελεί μια από τις νόμιμες εναλλακτικές περιπτώσεις επιτόπιας διατήρησης του ακίνητου μνημείου. Εξάλλου, σε θεωρητικό επίπεδο η ιδιαίτερη λειτουργία της καταχώσεως αποτελεί μια επιστημονικά αποδεκτή μέθοδο μονολότι δεν οδηγεί στην ανάδειξη των

---

²⁶Α. Αποστολίδης, Αρχαιοκαπηλία και εμπόριο αρχαιοτήτων. Μουσεία, έμποροι τέχνης, οίκοι δημοπρασιών, ιδιωτικές συλλογές. Εκδ. Άγρα, Αθήνα 2006

²⁷Αντ. Μανιάτης, Αρχαιολογική Έρευνα Πεδίου & Μουσείου Επιμόρφωση στο Πολιτιστικό Δίκαιο εκδ. Σάκκουλα

καταχωμένων αλλά αντιστρέφει τη λογική της αειφορίας ως προς την ανάδειξη των μνημείων²⁸.

Ø Κατάχωση του βωμού των 12 Θεών και άλλων αρχαιοτήτων που αποκαλύφθηκαν στην περιοχή μεταξύ των σταθμών «Μοναστηράκι και Θησείο» του ΗΣΑΠ

Στο Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο έχουν προσφύγει το Ελληνικό Κίνημα Άμεσης Δημοκρατίας, το Σωματείο Ελλήνων Αρχαιοθρήσκων και 16 πολίτες και ζητούν να ακυρωθεί η απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού που αφορά την έγκριση περιβαλλοντικών όρων του έργου. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι με την κατάχωση των αρχαιοτήτων κατά παράβαση των συνταγματικών επιταγών που κατοχυρώνουν το πολιτιστικό περιβάλλον θα στερηθούν την πρόσβαση στα μνημεία αυτά. Επίσης, υπογραμμίζει το επίμαχο Σωματείο ότι τα μέλη του δεν θα μπορούν να τελούν ιεροπραξίες και λατρευτικές εκδηλώσεις στο βωμό των 12 θεών σε περίπτωση κατάχωσης των αρχαιοτήτων.

Οι σύμβουλοι Επικράτειας με την υπ' αριθμ. 545/2011 απόφαση τους απέρριψαν την αίτηση αναστολής του Σωματείου και των άλλων. Οι δικαστές, αποδεχόμενοι την τεχνική έκθεση που έχει συνταχθεί και τις απόψεις του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου και της Εφορίας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, τάχθηκαν υπέρ της κατάχωσης του περιβόλου και του πλακόστρωτου δαπέδου του βωμού των 12 θεών (522 ή 521) και των άλλων ευρημάτων, πριν την εγκατάσταση των νέων σιδηροτροχιών με την αιτιολογία ότι οι αρχαιότητες θα διατηρηθούν έτσι καλύτερα από ότι εάν παραμείνουν ελεύθερες σε μη οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο.

Συγκεκριμένα, οι Σύμβουλοι Επικρατείας επισημαίνουν ότι «η παραμονή των μνημείων στο φώς υπό συνθήκες μη οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου, ο οποίος θα εξασφάλιζε στη διοίκηση τη δυνατότητα ελέγχου, προστασίας, φύλαξης και συντήρησης τους εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους υποβάθμισης και καταστροφής τους (πιθανή ρηγματώση και απότμηση τμημάτων τους, των κινδύνων όξινης βροχής, αλλά και τέλεση σε αυτά βανδαλισμών π.χ. graffiti, οι οποίοι δεν θα μπορούν να αντιμετωπιστούν ακριβώς διότι τα μνημεία δεν θα ευρίσκονται σε οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο». Ακόμη, οι δικαστές, σημειώνουν ότι οι ισχυρισμοί του Σωματείου και των άλλων για τη βλάβη που θα υποστούν από την κατάχωση «είναι ευχερώς επανορθώσιμοι σε περίπτωση ευδοκιμήσεως της αιτήσεως ακυρώσεως που έχουν καταθέσει, σταθμιζόμενη, πάντως, με τους σημαντικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, που επιβάλλουν την προστασία μνημείων μέχρις ότου δημιουργηθούν οι συνθήκες ασφαλούς έκθεσής τους εντός οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου», και για το λόγο αυτό δεν δικαιολογείται η χορήγηση της ζητούμενης αναστολής²⁹.

²⁸ Αντ. Μανιάτης, Αρχαιολογική Έρευνα Πεδίου & Μουσείου Επιμόρφωση στο Πολιτιστικό Δίκαιο εκδ. Σάκκουλα

²⁹ Άρθρο Η Κατάχωση του βωμού των 12 Θεών, από την ηλεκτρονική εφημερίδα «I efimerida», 10-03-2011

Της συνεδρίασης του ΚΑΣ (Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου) προηγήθηκε σύσκεψη εκπροσώπων του Υπουργείου Υποδομών, του ΥΠΠΟ, του ΗΣΑΠ και της ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ. Σύμφωνα με τη γενική γραμματέα του ΥΠΠΟ, Λίνα Μενδώνη, η ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ θα εξετάσει λύσεις για την ανάδειξη των μνημείων και την υπογειοποίηση των γραμμών, αν και η εταιρεία ξεκαθάρισε ότι ακόμα και η προμελέτη ενός τέτοιου έργου δεν θα γίνει νωρίτερα από πέντε χρόνια. Κάτι που σημαίνει ότι ακόμα και σήμερα να ξεκινούσαν οι διαδικασίες, η υπογειοποίηση θα ξεπερνούσε τη δεκαετία. «Επί χάρτου» βρίσκονται και προτάσεις ακόμη και για την απομάκρυνση των γραμμών, με στόχο την ενοποίηση της περιοχής με την Αρχαία Αγορά.

Την 13/3/2011 πραγματοποιήθηκε συγκέντρωση πολιτών στην Αρχαία Ρωμαϊκή Αγορά, όπου εξέφρασαν την έντονη αντίθεσή τους, στην πρόθεση της διοίκησης του ΗΣΑΠ, κατά τη διεξαγωγή έργων ανακαίνισης της γραμμής ανάμεσα στο Θησείο και το Μοναστηράκι, να καταχώσει το μνημείο, το οποίο χαρακτηρίζεται, ως μια από τις σημαντικότερες αρχαιολογικές ανακαλύψεις των τελευταίων ετών.

«Η αρχαιολογική σημασία του βωμού για την πρώιμη ιστορία της αγοράς, και μάλιστα τώρα με τα νέα στοιχεία που προέκυψαν από την ανασκαφή, είναι προφανής στους ειδικούς επιστήμονες», λέει ο Άγγελος Π. Ματθαίου, γραμματέας της Ελληνικής Επιγραφικής Εταιρείας. «Ότι τα νέα στοιχεία που προέκυψαν δεν έχουν ακόμη γίνει κατανοητά σε βάθος, και πώς άλλωστε να γίνουν σε τόσο μικρό διάστημα, είναι επίσης προφανές στους ειδικούς. Χρειάζεται ακόμη πολύ μελέτη και περίσκεψη, όχι μόνο για τις πρώιμες φάσεις του ίδιου του βωμού αλλά και για τις συνέπειες που έχουν αυτές στην πρώιμη ιστορία της Αρχαίας Αγοράς»³⁰.

3.1.5. Ανοικτό Μουσείο

Αν και η διατήρηση του μνημείου σε υπόγεια θέση αντί σε κατάχωση μπορεί να θεωρηθεί ως βήμα προόδου, ενδείκνυται η αρχαιότητες, οι οποίες είτε είναι καταχωμένες είτε ενδεχομένως δεν έχουν ποτέ μέχρι σήμερα αποκαλυφθεί, να αποκαλυφθούν και να αναδειχθούν υπό τύπων ανοικτού Μουσείου, το οποίο ενδέχεται να αποτελέσει «τοπόσημο» αειφορίας για την περιοχή. Αδιαμφισβήτητα, αφού η αποκάλυψη των πιο σημαντικών από τις καταχωμένες αρχαιότητες σε μια περιοχή οδηγεί στην ευρύτερη τουριστική της ανάπτυξη, κάτι για το οποίο δεν λαμβάνεται υπόψη ούτε καν ζητείται η γνώμη και η θέληση των κατοίκων της περιοχής, που θα μπορούσε να γίνει με τη μορφή κάποιου δημοψηφίσματος.

Όταν κάνουμε λόγο για ανοικτό μουσείο εννοούμε κατά βάση το υπαίθριο εκείνο μουσείο που είναι οργανωμένο, ωστόσο, επισκέψιμο. Το πρώτο τέτοιο Μουσείο στην πρωτεύουσα δημιουργήθηκε του 1970 στο Άγιο Γεώργιο στην Ακαδημία Πλάτωνος στην πλατεία κάτω από το γυμνάσιο, όπου μέσα σε γυάλινες προθήκες εκτίθενται αρχαιολογικά ευρήματα που ανακαλύφθηκαν στο σημείο. Έπρεπε να περάσουν τρεις ολόκληρες δεκαετίες από το πρώτο ανοικτό Μουσείο για να φανερωθεί ξανά η βούληση

³⁰Άρθρο Μελέτη και Περίσκεψη, από την εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 11-03-2011

της πολιτείας, στα πλαίσια της κατασκευής του υπόγειου σιδηρόδρομου στην Αθήνα, δημιουργώντας ανοικτά μουσεία στου κατά τόπους επιβατικούς σταθμούς τοποθετώντας μέσα σε γυάλινες προθήκες κάποιες από τις αρχαιότητες που ανακαλύφθηκαν κατά την κατασκευή. Και πάλι, όμως, δεν έδρασε η πολιτεία στο βαθμό που θα μπορούσε σύμφωνα με τις τεχνικές δυνατότητες που έχει η σύγχρονη Ελλάδα σε σχέση με τις δυνατότητες που είχε το 1970.

3.1.6. Οι σημαντικότερες λοιπές υποθέσεις των τελευταίων χρόνων στην Ελλάδα

- Στη διαβόητη Βίλα της Σχοινούσας Αύγουστος 2006

Η Ελληνική Αστυνομία τον Αύγουστο του 2006 έρχεται αντιμέτωπη με μια ακόμη μεγάλη υπόθεση αρχαιοκαπηλίας... τη διαβόητη «βίλα της Σχοινούσας», ίσως και τη μεγαλύτερη υπόθεση στην ιστορία της Ελλάδας. Σε βίλα εφοπλιστικής οικογένειας στη Σχοινούσα η αστυνομία εντοπίζει ρωμαϊκά κιονόκρανα, τον κορμό ενός αγάλματος της θεάς Αφροδίτης, τρεις προτομές Ρωμαϊκής περιόδου, κεραμικά ανυπολόγιστης αξίας, αρχαία αντικείμενα τέχνης αμύθητης ιστορικής αξίας κ.α., ενώ ανακαλύπτει ένα μικρό μουσείο σε κατοικία που διατηρούσε η ιδιοκτήτρια της βίλας στο Ψυχικό. Ο αδελφός της ιδιοκτήτριας, που είχε σκοτωθεί σε τροχαίο στην Ιταλία το 1999, αποδείχθηκε συνétairos του Ρόμπιν Σάιμς, ενός εκ των πλέον γνωστών αρχαιοκάπηλων παγκοσμίως. Η υπόθεση παραμένει ακόμα στο σκοτάδι, αν και αρχικά είχαν εκφραστεί ελπίδες για ανακάλυψη μεγάλου δικτύου αρχαιοκάπηλων.

Ευρήματα από τη διαβόητη Βίλα της Σχοινούσας

- Μουσεία Ηρακλείου – Καρλσρούης Μάιος 2001

Το σκάνδαλο ξέσπασε το 2001. Το μουσείο Καρλσρούης ζητά από το μουσείο Ηρακλείου να στείλει αρχαία ευρήματα για να τα εντάξει σε ειδική έκθεση για την

Αρχαία Ελλάδα. Στους καταλόγους της έκθεσης βρέθηκαν όμως εκτός από τα νόμιμα εκθέματα και αρκετά που είχαν εξαχθεί παράνομα από τη χώρα μας τα οποία, όντας σε επίσημη έκθεση, νομιμοποιούνται (το κύκλωμα προσπαθούσε να νομιμοποιήσει με την ένταξή τους στους επίσημους καταλόγους του μουσείου). Άγνωστο παραμένει ακόμα, δέκα χρόνια μετά, πώς τα εκθέματα βρέθηκαν στους καταλόγους του γερμανικού μουσείου. Πέντε χρόνια αργότερα το μουσείο της Καρλσρούης ζητά και πάλι δανεισμό ελληνικών αρχαιοτήτων προκειμένου να διοργανωθεί έκθεση με θέμα τους Σκοτεινούς αιώνες της Ελλάδας (1200-800 π.Χ.). Η απάντηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου ήταν αρνητική.

- Οι δίδυμοι Κούροι της Κορινθίας Μάιος 2010

Το Μάιο του 2010 έρχεται στο φώς μια πολύ σημαντική υπόθεση αρχαιοκαπηλίας. Η δίδυμοι Κούροι της Κορινθίας. Πρόκειται για μια από τις πιο κλασικές περιπτώσεις αρχαιοκαπηλίας, όπου αγρότης εντοπίζει σε χωράφι του στη Νεμέα δύο αγάλματα. Αντιλαμβάνεται την αξία τους και αμέσως αρχίζει να ψάχνει για αγοραστές. Όπως συμβαίνει όμως συνήθως ο κρίκος σπάει και το μυστικό φτάνει στα «αυτιά» της αστυνομίας. Το ραντεβού με τον πιθανό αγοραστή (αστυνομικό) – νόμιμες διεισδύσεις των αρχών για οργανωμένο έγκλημα – δίνεται το βράδυ της 14^{ης} Μαΐου σε αντάλλαγμα δέκα εκατομμύρια ευρώ. Συλλαμβάνονται δύο ημεδαποί ηλικίας 42 και 48 ετών. Όπως αποδείχθηκε μετά τη σύλλησή τους, επρόκειτο για μοναδικά έργα τέχνης της αρχαίας ελληνικής γλυπτικής τέχνης που χρονολογούνταν από το 6^ο αιώνα π.Χ. Βρέθηκαν σπασμένα σε κομμάτια ενώ και από τους δύο κούρους έλειπε το δεξί πόδι από το γόνατο και κάτω. Σύμφωνα με τους ειδικούς, οι φθορές που ήταν πρόσφατες, είχαν γίνει από αγροτικό μηχάνημα ενώ οι ομοιότητες οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι είχαν φιλοτεχνηθεί από τον ίδιο καλλιτέχνη. Σήμερα οι δύο Κούροι φιλοξενούνται στο μουσείο της Κορίνθου.

Οι δίδυμοι Κούροι της Κορινθίας

- Ο πίνακας του Ρούμπενς Ιούνιος 2001

Τρεις μασκοφόροι εισέβαλαν στο μουσείο της Γάνδης το 2001 και άρπαξαν δυο έργα του Ρούμπενς. Το ένα ήταν το «Κυνήγι του Καλυδωνίου Κάπρου» και το άλλο το «Μαστίγωμα του Χριστού» που είχε φιλοτεχνήσει ο καλλιτέχνης το 1617. Στην προσπάθειά τους να επιβιβαστούν σε αυτοκίνητο ο δεύτερος πίνακας έπεσε στο πάτωμα, αλλά κατάφεραν να φύγουν κρατώντας το «Κυνήγι του Καλυδωνίου Κάπρου», έργο τεράστιας καλλιτεχνικής και οικονομικής αξίας. Το έργο εντοπίζεται αρχικά επί ελληνικού εδάφους στη Ρόδο και στη συνέχεια ήρθε στα χέρια των Αρχών έπειτα από έλεγχο σε ξενοδοχείο της Γλυφάδας στις 12 Σεπτεμβρίου.

Μέρος Δεύτερο: Μουσεία και αρχαιοκαπηλία

3.2.1. Το φαινόμενο των Μουσείων

Ο αρχαιοελληνικός όρος «μουσείον» σήμαινε το τέμενος που ήταν αφιερωμένο στις Μούσες, κόρες του Δία και της Μνημοσύνης και κατά επέκτασή κάθε τόπο προορισμένο για ασχολίες που τελούσαν υπό την προστασία των Μουσών³¹. Σήμερα με τη λέξη αυτή νοείται κάθε οικοδόμημα ή ίδρυμα το οποίο περιλαμβάνει συλλογές αντικειμένων τέχνης ή επιστήμης. Υπό τη γενική αυτή σημασία τα μουσεία διακρίνονται σε μουσεία τέχνης και επιστημονικά. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονται τα μουσεία των καλών τεχνών, τα αρχαιολογικά, βιομηχανικά, βιοτεχνικά, τεχνολογικά κ.α. ενώ στη δεύτερη κατηγορία όλα τα ιδρύματα που περιέχουν συλλογές αντικειμένων επιστημονικών μελετών και ερευνών (π.χ. ζωολογικά, βοτανικά, παλαιοντολογικά).

Το μουσείο είχε ιστορικά και την έννοια της φιλοσοφικής σχολής και βιβλιοθήκης για παράδειγμα, τα παννελήνια μαντεία και μουσεία αποτελούσαν οικουμενικά πανεπιστήμια και διεθνή πολιτικά κέντρα³². Μουσείο χαρακτηριζόταν και το πρώτο πανεπιστήμιο στην ιστορία της ανθρωπότητας η Ακαδημία Πλάτωνος.

Το πιο περίφημο μουσείο της αρχαιότητας, με την έννοια του τόπου στον οποίο καλλιεργούνταν τα γράμματα και οι τέχνες, ήταν το μουσείο των Πτολεμαίων στην Αλεξάνδρεια. Το μουσείο αυτό περιλάμβανε και την περίφημη βιβλιοθήκη η οποία καταστράφηκε από πυρκαγιά κατά τα χρόνια του Καίσαρα. Ο Ήρων ο Αλεξανδρεύς, που έζησε τον πρώτο αιώνα π.χ., είναι αυτός που ίδρυσε το πρώτο συστηματικό Πολυτεχνείο του κόσμου, στην Αλεξάνδρεια³³. Ανάλογα προς το αλεξανδρινό μουσείο ιδρύματα υπήρχαν στην Κωνσταντινούπολη, στην Πέργαμο και στην Αντιόχεια.

Ωστόσο, κατά την αρχαιότητα, όπως αργότερα κατά τον μεσαίωνα αναφέρονται μεμονωμένα παραδείγματα πόλεων και ατόμων τα οποία συνέλεξαν αξιοπερίεργα πράγματα ή αντικείμενα τέχνης. Αυτό όμως δεν γινόταν συστηματικά ούτε αποτέλεσε τον κανόνα. Τα μουσεία, μέχρι τα νεότερα χρόνια, δεν αναγνωρίζονταν ως ιδρύματα. Κυρίως η καταγωγή των μουσείων ανάγεται στους χρόνους της Αναγεννήσεως. Οι περισσότερες από τις ιδιωτικές συλλογές του 19^{ου} αιώνα διασώθηκαν καθώς ήταν μεθοδικότερος ο τρόπος του καταρτισμού τους. Οι συλλογές αυτές κατόπιν πολιτικών μεταβολών περιέρχονταν στο κράτος και μάλιστα τα μεγαλύτερα μουσεία της Ευρώπης οφείλουν την ίδρυσή τους κυρίως στις συλλογές αυτές όπως για παράδειγμα το Μουσείο του Λούβρου. Από πρακτική σκοπιά τα μουσεία είναι προϊόντα ιδιωτικών συλλογών αντικειμένων, τα οποία ανευρίσκονταν στην οικία χώρα ή περιφέρεια, στην οποία καταρτίζονταν οι συλλογές αυτές ή μεταφέρονταν με αρπαγή ή κλοπή ή αποκτώνταν με οποιοδήποτε άλλο τρόπο από ξένες χώρες.

³¹Μαρία Οικονόμου Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός;, εκδ, ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα 2003

³²Δ. Κούτουλας, Οι χαμένες γνώσεις των Αρχαίων Ελλήνων, Νέα Θέσις, Αθήνα 1998, σ.19

³³Δ. Κούτουλας Οι χαμένες γνώσεις των Αρχαίων Ελλήνων, Νέα Θέσις, Αθήνα 1998 σ.140

Τα πρώτα «μουσεία» στην Ελλάδα, τα οποία ιδρύθηκαν σχεδόν παράλληλα με το νεοελληνικό κράτος, αποτελούσαν ουσιαστικά αποθήκες με τα σημερινά κριτήρια δεδομένου ότι θεωρούνταν προεχόντως, αν και όχι αποκλειστικά, ως χώροι συγκέντρωσης και φύλαξης των αρχαιοτήτων³⁴. Η ελληνική νομοθεσία τείνει να αντιμετωπίσει το μουσείο από αρχαιολογική αποθήκη σε σύνθετο πολιτιστικό κέντρο.

3.2.2. Η νομική έννοια του Μουσείου

Στην ελληνική έννομη τάξη, για πρώτη φορά περιέρχεται στον ισχύοντα πολιτιστικό νόμο ένας γενικός και σύγχρονος ορισμός των μουσείων, κρατικών ή μη και αυτό γίνεται σε συνάρτηση με τη θέσπιση ενός συστήματος πιστοποίησης τους. Ειδικότερα, το άρθρο 45 του ν. 3028/2002 ορίζει την έννοια του μουσείου με βάση τον ορισμό του Καταστατικού του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM). Το συμβούλιο είναι διεθνής μη κυβερνητικός, δηλαδή διεθνικός, οργανισμός με ρόλο συμβουλευτικό προς το διακρατικό διεθνή οργανισμό UNESCO στον οποίο έγινε η Ελλάδα μέλος το 1983.

Ως μουσείο νοείται ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς δική του νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων ελληνικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία³⁵.

Επισημαίνεται ότι γενικά θεωρείται ότι το μουσείο στην κοινή χρήση του όρου είναι ένας θεσμός μη κερδοσκοπικός³⁶. Υπάρχουν στον κόσμο πολλοί ιδιωτικοί θεσμοί οι οποίοι συμμετέχουν σε πολιτιστικές δραστηριότητες οι οποίες είναι άξιες ενδιαφέροντος αλλά που έχουν ως σκοπό να αποφέρουν κέρδη πράγμα που δεν είναι ούτε ανήθικο ούτε παράνομο.

Καθώς ο πολιτιστικός νόμος δίνει έμφαση στο πλαίσιο της ενδεικτικής απαρίθμησης των μέτρων που είναι αρμόδιο να λαμβάνει ένα μουσείο, στην ανάδειξη προς το κοινό, το μουσείο συνίσταται κυρίως σε επισκέψιμο χώρο εκθέσεων. Πέρα από τα μουσεία σε στενή έννοια ως μουσείο μπορούν να θεωρηθούν επίσης υπηρεσίες ή οργανισμοί που έχουν παρεμφερείς σκοπούς και λειτουργίες, όπως αυτά του ανοικτού χώρου. Ως τέτοια μουσεία, χωρίς αυτοτελή νομική προσωπικότητα, είναι δυνατόν να εκληφθούν και οι χώροι των σταθμών του «Μετρό», στους οποίους εκτίθενται τα κατά την κατασκευή κάθε σταθμού ευρεθέντα αρχαία³⁷. Με αυτόν τον τρόπο, όπως είναι φυσικό μεγιστοποιείται η ανάδειξη των συγκεκριμένων ευρημάτων λόγω του πολυσύχναστου χαρακτήρα των σταθμών, ανεξαρτήτως της αρχαιολογικής τους αξίας. Μια τέτοια προσέγγιση είναι ενδεικτική της δυνατότητας για ένα λειτουργικό συνδυασμό κουλτούρας και υλικού πολιτισμού, χωρίς τα τεχνικά έργα να αποτελούν αιτία για καταστροφή ή υποβαθμισμένη ανάδειξή τους.

³⁴ 24 Μαρία Οικονόμου Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός;, εκδ, ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα 2003

³⁵ Μαρία Οικονόμου Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός;, εκδ, ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα 2003

³⁶ Μαρία Οικονόμου Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός;, εκδ, ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα 2003

³⁷ Δ. Παπαπετρόπουλος, Νόμος 3028/2002 για την προστασία των μνημείων και εν γενεί της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Κείμενο – Σχόλια- Ερμηνεία, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2006 σ. 190-191

3.2.3. Προστασία Μουσείων

«Η Ελλάδα έχει ματώσει από την αρχαιοκαπηλία κυριολεκτικά». Αυτές τις λέξεις χρησιμοποίησε ο Γιώργος Τσούκαλης, πρόεδρος του συλλόγου Καταπολέμησης Αρχαιοκαπηλίας και ιδιωτικός ερευνητής, για να περιγράψει το πλήγμα που έχει δεχθεί ο ελληνικός πολιτισμός από τη δράση των αρχαιοκαπήλων. Χιλιάδες αρχαιότητες, ακόμα και ολόκληρα μουσεία, εξαφανιστήκαν από τη χώρα μας εν μια νυκτί.

Η Συνθήκη της UNESCO του 1970 αναφορικά με τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την απαγόρευση και την παρεμπόδιση της εισαγωγής, εξαγωγής και μεταφοράς παράνομης ιδιοκτησίας πολιτιστικών αγαθών είχε μια σημαντική επίδραση στη ζωή των μουσείων. Για παράδειγμα, όσο αναφορά τους επαγγελματικούς κώδικες ηθικής, το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων υιοθέτησε το 1986 έναν κώδικα δεοντολογίας που απαγόρευε στα μουσεία να αποκτούν, να νομιμοποιούν ή να εκθέτουν πολιτιστικά αγαθά τα οποία εκλάπησαν ή εξήχθησαν παράνομα. Συνεπεία της υιοθέτησης του συγκεκριμένου κώδικα, πολλά μουσεία και ιδιαίτερα εκείνα των χωρών που εισάγουν πολιτιστικά αγαθά, υιοθέτησαν κανόνες ήθους για τα αποκτήματά τους. Η προαναφερθείσα Συνθήκη επικυρώθηκε από σχεδόν όλες τις χώρες τις υφηλίου και την UNIDROT.

- Κλοπή Αρχαιολογικού Μουσείου της Κορίνθου - 1990

Το αρχαιολογικό μουσείο της Κορίνθου δέχθηκε επίθεση από μια σπείρα αρχαιοκαπήλων η οποίοι αφαίρεσαν 271 αρχαία αντικείμενα μεγάλης αρχαιολογικής και χρηματικής αξίας. Είχε αδειάσει όλη η αίθουσα κλασικών αρχαιοτήτων και το μεγαλύτερο της ρωμαϊκής. Η καθοριστική κίνηση που έγινε μέσα σε λίγες μέρες μετά τη ληστεία, ήταν η καταγραφή της Αμερικάνικης Σχολής όλων των κλεμμένων αντικειμένων και η συγκέντρωση των φωτογραφιών τους. Η Αμερικάνικη Σχολή με έξοδά της και με τη δική της φροντίδα εξέδωσε ένα ειδικό τεύχος του περιοδικού IFAR για την αναζήτηση των κλεμμένων έργων τέχνης, ειδικευμένο στη δημοσιοποίηση κλοπών, το οποίο διανεμήθηκε σε όλα τα μεγάλα μουσεία και τους αρχαιοπώλες του εξωτερικού. Ήταν η πρώτη και η τελευταία φορά που σε κλοπή μουσείου στην Ελλάδα έγινε τόσο έγκαιρη και συστηματική καταγραφή των κλοπιμαίων.

Η σπείρα κινήθηκε για να διοχετεύσει τα κλοπιμαία στην αγορά με το κλασικό τρόπο που ξεπλώνονται οι παράνομες αρχαιότητες: έδωσε πρώτα μερικά κομμάτια να πουληθούν από τους Κρίστις της Νέας Υόρκης. Το 1998 παρουσιάζεται προς πώληση στον επίσημο κατάλογο της γκαλερί Royal Athena της Νέας Υόρκης ιδιοκτησίας Άιζενμπεργκ από τα απολεσθέντα του Μουσείου της Κορίνθου, το οποίο αναγνώρισαν δύο αρχαιολόγοι Αν Μπράουνι και Τόμας Μάνικ. Ύστερα καλέστηκε το FBI και πήγε στη δημοπρασία των Κρίστις να δούν ποιος είχε δώσει τα αντικείμενα και τους είπαν πώς ήταν η Βίλμα Σαμπάλα. Στο σπίτι της βρέθηκαν και όλα σχεδόν τα υπόλοιπα κλοπιμαία ενώ η ίδια παραδέχτηκε την ενοχή της. Η δίκη άρχισε τον Δεκέμβριο του 2000 και καταδικάστηκε σε ισόβια φυλάκιση. Η κλοπή στην Κόρινθο ήταν η μεγαλύτερη κλοπή μουσείου που είχε γίνει ποτέ στην Ελλάδα.

Γιατί στη δεκαετία του 90 είχαν κλαπεί και άλλα μουσεία για παράδειγμα της Τεγέας Αρκαδίας, της Αίγινας, της Πάρου. Η περίπτωση της κλοπής του μουσείου της Κορίνθου είναι διαφορετική από τις άλλες, δεν πρόκειται για αμιγώς ελληνικό μουσείο, αλλά χρηματοδοτούμενο από την Αμερική, και έτσι δόθηκε μεγάλη δημοσιότητα γύρω από τα αντικείμενα της κλοπής³⁸.

- Κλοπή Εθνικής Πινακοθήκης - 09-01-2012

Το έγκλημα, το οποίο διαπράχθηκε σε εφτά λεπτά από τις 4:30 στις 9 Ιανουαρίου στο κέντρο της Αθήνας είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια ενός πίνακα του Pablo Picasso «Γυναικείο κεφάλι» του 17^{ου} αιώνα, αξίας άνω των τριών εκατομμυρίων ευρώ, ενός πίνακα του Ολλανδού ζωγράφου Piet Mondrian «Μήλος» και ενός έργου σε καμβά του Ιταλού Guglielmo Caccia, «Ο Άγιος Diego de Alcala».

Οι αρχές προσπαθούν να ξετυλίξουν το κουβάρι της εντυπωσιακής ληστείας στην Εθνική Πινακοθήκη. Οι πρώτες πληροφορίες κάνουν λόγο για επαγγελματίες ληστές μέλη διεθνούς κυκλώματος κακοποιών έργων τέχνης, που πρώτα κλέβουν έργα αξίας και μετά τα πωλούν στη μαύρη αγορά. Μάλιστα η κλοπή δεν αποκλείεται να έχει γίνει κατά παραγγελία. Η μεγαλύτερη κλοπή έργων σύγχρονης τέχνης που έχει γίνει ποτέ στην ιστορία της Ελλάδας έφερε στην επιφάνεια το κενό που υπήρχε στην Εθνική Πινακοθήκη. Όπως αποδείχτηκε δεν αρκούσε ένας νυχτοφύλακας για να εμποδίσει τους ληστές να αρπάξουν τους ληστές, ενώ ο συναγερμός και οι κάμερες αν και λειτουργούν κανονικά αποδείχθηκαν αναποτελεσματικοί.

Τα πιθανά σενάρια στα οποία έχουν καταλήξει οι αστυνομικοί είναι δύο. Καταρχάς το γεγονός ότι οι δράστες έκαναν τη δουλειά τους σε μόλις επτά λεπτά σημαίνει ότι γνώριζαν λεπτομέρειες και ενδεχομένως να είχαν πληροφόρηση και εκ των έσω. Σύμφωνα με το πρώτο σενάριο οι δράστες είναι μέλη διεθνούς κυκλώματος, «κακοποιών έργων τέχνης», οι οποίοι αφού κλέψουν τους πίνακες, τους ρίχνουν στην μαύρη αγορά. Άλλωστε σε όλο τον κόσμο και ειδικά σε Ρωσία, Κίνα και Αμερική υπάρχουν μανιώδεις συλλέκτες που θα έδιναν πολύ χρήμα για να αποκτήσουν ένα Πικάσο, ακόμα και μέσα υπόγειων διασυνδέσεων της μαύρης αγοράς.

Βάση του δεύτερου σεναρίου η κλοπή έγινε κατά παραγγελία ενός συλλέκτη, ο οποίος προσέλαβε «ειδικούς» για να μπουν μέσα στην Εθνική Πινακοθήκη και να εξαφανίσουν τα έργα. Σε αυτή τη περίπτωση, η δουλειά της Αστυνομίας είναι πιο δύσκολη, καθώς οι τρεις κλεμμένοι πίνακες και ειδικά ο μοναδικός Πικάσο που υπήρχε στην Ελλάδα δεν θα βγει στο σφυρί. Η κλοπή στην Εθνική Πινακοθήκη έκανε τον γύρο του κόσμου. Το BBC ανέφερε ότι από την Εθνική Πινακοθήκη της Αθήνας έκανα «φτερά» δύο πολύ σημαντικά δημιουργήματα, ανάμεσά τους και το «Γυναικείο Κεφάλι» του Πάμπλο Πικάσο, το οποίο ήταν δώρο που έγινε στην Ελλάδα το 1949 για την αντίσταση που έδειξε η χώρα στη Ναζιστική Γερμανία. Στο Reuters μιλούσαν για κλοπή τριών έργων τέχνης τις πρώτες πρωινές ώρες της Δευτέρας από την Πινακοθήκη της Αθήνας. Το «Γυναικείο Κεφάλι» του Πικάσο, ο «Μύλος» του Μοντριάν και ένα σχέδιο του Κατσία εξαφανίστηκαν και όπως

---

³⁸ Α. Αποστολίδης, Αρχαιοκαπηλία και εμπόριο αρχαιοτήτων. Μουσεία, έμποροι τέχνης, οίκοι δημοπρασιών, ιδιωτικές συλλογές. Εκδ. Άγρα 2006 Αθήνα σ. 269 επ.

αναφέρει του πρακτορείο, το έργο του Πικάσο το είχε δωρίσει ο ίδιος ο καλλιτέχνης στην Ελλάδα το 1949, ενώ το σχέδιο του Κατσία δωρίστηκε στην Πινακοθήκη το 1907. Η Guardian ανέφερε πώς σχεδιάστηκε μια καλά οργανωμένη επιχείρηση σε μια από τις πιο καλά φρουρούμενες περιοχές της Αθήνας³⁹.

Ανάμεσα στα ερωτηματικά που εγείρει η κλοπή των έργων στην Εθνική Πινακοθήκη, εύλογα είναι και αυτά της ενδεχόμενης εμπλοκής των ληστών με διεθνή σπείρα που «ειδικεύεται» σε συγκεκριμένες κλοπές. Δεδομένου ότι οι κλοπές σημαντικών έργων τέχνης έχουν αυξηθεί παγκοσμίως – όπως και η ζήτηση για συγκεκριμένους πίνακες και υπογραφές – είναι φυσικό οι υποψίες να στρέφονται στο διεθνές περιβάλλον. Αρκεί να αναφέρουμε ότι μόλις το περσινό καλοκαίρι συνελήφθη ο κλέφτης του περίφημου έργου «Κεφάλι Γυναίκας» - κατά τραγική σύμπτωση ο πίνακας που εκλάπη από την Πινακοθήκη φέρει τον τίτλο «Γυναικείο Κεφάλι» - που είχε κλαπεί από γκαλερί του Σαν Φρανσίσκο.

Οι αξιωματικοί της ΕΛ.ΑΣ. μιλούν «για ένα άριστο οργανωμένο σχέδιο αρπαγής των πινάκων από την Εθνική Πινακοθήκη. Οι δράστες ήξεραν ότι οι συγκεκριμένοι πίνακες βρίσκονταν στον εκθεσιακό χώρο για τελευταία βραδιά και ύστερα θα μετακινούνταν σε άλλο χώρο με δυσκολία πρόσβασης». Έτσι, «προχώρησαν σε «ψεύτικους» συναγερμούς για να παρασύρουν τον νυχτερινό φύλακα, ώστε να μην αντιδράσει στον πραγματικό συναγερμό της εισβολής τους. Ήξεραν τα «ευάλωτα» σημεία της Εθνικής Πινακοθήκης και όλα τα δεδομένα της κτιριακής εγκατάστασης άλλα και των συστημάτων συναγερμού. Όλα δείχνουν πολυήμερη ενασχόληση τους με το σχέδιο αρπαγής των πινάκων....».

- Κλοπή μουσείου Αρχαίας Ολυμπίας - 2012

Το πρωί της Παρασκευής 17 Φεβρουαρίου, δύο κουκουλοφόροι οπλισμένοι με καλάσνικοφ διέπραξαν ληστεία στο παλιό μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας, όπως και στο μουσείο της Ιστορίας των Ολυμπιακών Αγώνων σε επτά λεπτά ώσπου η μοναδική φύλακας διακινδύνευσε τη θέση της και απενεργοποίησε τον συναγερμό. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο φύλακας της νυχτερινής βάρδιας τελειώνει την δουλειά του στις 06:00 και ο επόμενος τον αντικαθιστά στις 07:30 για λόγους οικονομίας, επομένως το μουσείο στερείται επίσημα φύλαξης για μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι διαρρήκτες ζήτησαν από την υπάλληλο συγκεκριμένα αντικείμενα, όπως χρυσές κορώνες και την πολύτιμη συλλογή γραμματοσήμων, και η υπάλληλος τους επιβεβαίωσε πως αυτά τα αντικείμενα δεν ήταν εκεί. Ύστερα, την ρώτησαν πότε θα φτάσει εκεί ο άλλος φύλακας. Όταν η υπάλληλος τους απάντησε πως ο συνάδελφος της θα έφτανε στο κτίριο μέσα στα επόμενα δέκα λεπτά, την φίμωσαν και την έδεσαν στη βάση ενός αγάλματος, έσπασαν πέντε βιτρίνες και άρπαξαν εβδομήντα επτά μικρά αντικείμενα μεγάλης αξίας, που συνδέονται με την ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων, ανάμεσα τους και ένα χρυσό δαχτυλίδι με σφραγίδα ανεκτίμητης αρχαιολογικής αξίας ενώ ράγισαν τρία άλλα μνημεία. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δράστες άφησαν πίσω τους αντικείμενα μεγαλύτερης αξίας από αυτή των αντικειμένων που άρπαξαν.

---

³⁹ Άρθρο Έγκλημα στην Εθνική Πινακοθήκη, από την ηλεκτρονική εφημερίδα «iefimerida», 10-01-2012

Υπενθυμίζεται ότι για τη ληστεία συνελήφθησαν τρία άτομα, ενώ αναζητούνται άλλοι δύο, κάτοικοι Πατρών. Οι συλληφθέντες είναι ένας 41χρονος άνεργος που ζει στην Αθήνα και δύο κάτοικοι Πατρών, ένας 50χρονος εργολάβος και ένας 36χρονος άνεργος. Η αστυνομία έφτασε στα ίχνη τους καθώς ερευνούσε προσεκτικά κάθε υπόθεση αρχαιοκαπηλίας που εξιχνίαζε, θεωρώντας ότι οι υποθέσεις σχετίζονται μεταξύ τους. Έτσι, αστυνομικός υποδύμενος τον αγοραστή πλησίασε έναν εκ των δραστών, προκειμένου να διαπραγματευθεί την αγορά ενός χρυσού δακτυλιδιού. Ο δράστης συνελήφθη και κατά την προανάκριση ταυτοποιήθηκαν και οι άλλοι δύο. Ο σάκος με τα αρχαία αντικείμενα εντοπίστηκε στο χωριό Κόσκινα Ηλείας. Βρέθηκαν και τα 76 αρχαία αντικείμενα που είχαν κλαπεί τα οποία επέστρεψαν στις θέσεις τους στις προθήκες του μουσείου⁴⁰.

Η ληστεία στο Παλαιό Αρχαιολογικό Μουσείο της Ολυμπίας, καθώς και εκείνη στην Εθνική Πινακοθήκη, καθιστά απαραίτητη την αλλαγή προστασίας των μουσείων, όσο αφορά την αναβάθμιση φύλαξης μουσείων και αρχαιολογικών χώρων καθώς τα δύο αυτά περιστατικά προκάλεσαν πολλά ερωτήματα όσο αφορά τα μέτρα ασφαλείας των ελληνικών μουσείων άλλα και των έλεγχου της αποτελεσματικότητάς τους. Αυτή τουλάχιστον ήταν η πρόθεση του Υπουργείου Πολιτισμού σύμφωνα με το οποίο κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία με το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και την αστυνομία, καθώς και η καλύτερη εκπαίδευση των αρχαιοφυλάκων.

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρει η γενική διευθύντρια αρχαιοτήτων, Μαρία Βλαζάκη, στόχος είναι η εκπαίδευση των αρχαιοφυλάκων να γίνει πιο αποτελεσματική. Μια άλλη λύση θα μπορούσε να είναι ένας κοινός σχεδιασμός με το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη. Τα προβλήματα με τη φύλαξη των μουσείων είναι πολλά: το μέτρο εφεδρείας που εφαρμόστηκε πριν από λίγο καιρό και στο Υπουργείο Πολιτισμού, εκτός από την απώλεια επιστημονικού προσωπικού, δημιούργησε νέα προβλήματα στη φύλαξη αρχαιοτήτων. Όσο αφορά την Αρχαία Ολυμπία συγκεκριμένα το πρόβλημα είχε επισημανθεί από τις αρχές Νοεμβρίου από την έφορο Γεωργία Χατζή με έγγραφο της προς το Υπουργείο Πολιτισμού. Σήμερα περισσότερες από τις μισές οργανικές θέσεις αρχαιοφυλάκων στο Υπουργείο Πολιτισμού είναι κενές. Αντί των 3.700 που απαιτούνται, υπηρετούν πολλοί λιγότεροι. Και αυτά τα προβλήματα υπάρχουν χωρίς διευρυμένο ωράριο, που ισχύει στα μουσεία το καλοκαίρι, για τα οποία απαιτείται η πρόσληψη ωρομισθίων.

3.2.4. Ο «Νόμος του Τσιπιντέιλ»

Ξεχωρίζει η θέση των δύο ερευνητών Τσιπιντέιλ και Γκίλ ότι οι συλλέκτες και τα μουσεία βρίσκονται στο επίκεντρο του προβλήματος της αρχαιοκαπηλίας, όσο και αν αυτοί δεν αφήνουν στο απυρόβλητο τους οίκους δημοπρασιών. Η απογοήτευση των Τσιπιντέιλ και Γκίλ για την πραγματική κατάσταση της διεθνούς αγοράς αρχαιοτήτων γέννησε το «Νόμο του Τσιπιντέιλ». Αρχικά η πρόθεση του δημιουργού ήταν να σαρκάσει, με ένα απελπισμένο αστείο. Κατά τον Νόμο αυτό: *«Όσο άσχημη κι αν φοβόμασταν ότι θα ήταν η κατάσταση*

---

⁴⁰ Άρθρο Εξιχνιάστηκε η κλοπή της Αρχαίας Ολυμπίας από την ηλεκτρονική εφημερίδα «Η Καθημερινή» 25-11-2012

[σχετικά με την αρχαιοκαπηλία και το λαθρεμπόριο αρχαιοτήτων], πάντοτε αποδεικνύεται πολύ χειρότερη».

Αυτή η απαισιόδοξη προσέγγιση των πραγμάτων υιοθετείται και από άλλους ερευνητές, όπως οι συγγραφείς του βιβλίου «Συνωμοσία Μέντιτσι» οι οποίοι θεωρούν ότι τα τελευταία 30 χρόνια πολλοί αρχαιολόγοι, αστυνομικοί και άλλοι αξιωματούχοι των διωκτικών υπηρεσιών γνώριζαν πολύ καλά πως το λαθρεμπόριο αρχαιοτήτων ανθούσε⁴¹. Όμως, κανείς τους δεν είχε διανοηθεί ότι ήταν τόσο οργανωμένο ή ότι κάποιοι συλλέκτες ή ορισμένα μουσεία ήταν προσκολλημένα στο παράνομο κύκλωμα, που φαίνεται ότι περιέβαλε το Μέντιτσι, ακόμη χειρότερα, πως οι συγκεκριμένοι συλλέκτες και τα μουσεία συνεργάζονταν ενεργά με τον υπόκοσμο της αρχαιοκαπηλίας. Αυτή εκτιμάται ότι είναι η πιο ανησυχητική αποκάλυψη: ότι άνθρωποι φαινομενικά έντιμοι, καλλιεργημένοι, εξαιρετικά επιτυχημένοι στον επαγγελματικό τους τομέα – μάλιστα μερικοί από αυτούς ειδήμονες – είχαν ανάμειξη σε τέτοιες πράξεις σε μυστική και μακροχρόνια συνεργασία με γνωστούς αρχαιοκάπηλους και τυμβωρύχους.

3.2.5. Συσχέτιση της αρχαιοκαπηλίας με τα εγκλήματα «λευκού περιλαίμιου»⁴²

Το λαθρεμπόριο μνημείων διαφέρει ουσιωδώς από εκείνο των ναρκωτικών, παρά το γεγονός ότι οι ρυθμίσεις του πρώτου με το χρόνο εξελίσσονται στην κατεύθυνση της ομογενοποίησης με τις ρυθμίσεις του δεύτερου. Παρά τις όποιες ομοιότητες αυτών των ειδών εμπορίας, θα ήταν σφάλμα αν δεν γινόταν ένας συνειδητοποιημένος διαχωρισμός τους. Το λαθρεμπόριο αρχαιοτήτων είναι το καλλιτεχνικό και λεπτεπίλεπτο εμπόριο στο οποίο επιδίδονται όχι μόνο άτομα του υποκόσμου αλλά και φιλότεχνοι και ιδιαίτερα μορφωμένοι πολίτες κατά την άσκηση της επαγγελματικής τους δραστηριότητας, σε σημείο που μπορεί να γίνει λόγος, για «έγκλημα λευκού περιλαίμιου».

Ως έγκλημα λευκού περιλαίμιου (ή κολάρου) ορίζεται η παράβαση του ποινικού διακαίου από άτομα της ανώτερης κοινωνικοοικονομικής τάξης στο πλαίσιο των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων. Από τον παραπάνω ορισμό προκύπτει ότι εκείνο που επέβαλε τη δημιουργία αυτής της κατηγορίας εγκλημάτων ήταν το υψηλό status των δραστών που απέρρεε από την επαγγελματική τους απασχόληση, σε αντίθεση με τους περισσότερους, συνηθισμένους δράστες, οι οποίοι σύμφωνα με τις στατιστικές των καταδικών ανήκαν στην κατώτερη κοινωνικοοικονομική τάξη, την τάξη που αφορά το «μπλέ κολάρο», φόρμα εργάτη.

Εκπαιδευτικοί ειδικοί στο γνωστικό αντικείμενο του πολιτισμού και κατά νόμο ερευνητές ή προστάτες των αρχαιοτήτων, όπως αρχαιολόγοι ακόμη και στελέχη των Σωμάτων Ασφαλείας, εν ενεργεία ή εν αποστρατεία, αναφέρονται επίσημα, κατηγορούνται και κατά περίπτωση καταδικάζονται για τέλεση πράξεων αρχαιοκαπηλίας ως φυσικού αυτουργοί ή συμμέτοχοι.

⁴¹ Π. Γουότσον, Το Τοντεσκί, *Η συνωμοσία Μέντιτσι*, Ωκεανίδα Αθήνα 2007, σ. 571

⁴² Α. Μανιάτης, Εργασίες Προστασίας Μνημείων και καταπολέμηση της Αρχαιοκαπηλίας, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2010 Αθήνα, σ. 229-231

Οι νομοθετήσεις, δεν αρκούν όταν απουσιάζει η επιτυχής προσαρμογή τους στην ελληνική έννομη τάξη. Αναντιστοιχία μεταξύ νομοθετικής επιταγής και πρακτικής εφαρμογής αποτελεί διαχρονική τροχοπέδη στη χώρα. Μέτρα προστασίας για τα πολιτιστικά αγαθά θεσπίστηκαν από το ελληνικό κοινοβούλιο. Τα πολιτιστικά αγαθά, ωστόσο, προστατεύονται επιλεκτικά από τα μέτρα εκείνα που παρουσιάζουν το μικρότερο βαθμό δυσκολίας όσο αφορά την προσαρμογή τους στην ελληνική πραγματικότητα. Αυτή η παρέκκλιση, θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε, τυγχάνει όπως είναι λογικό της ανοχής των προϊσταμένων αρχών φανερώνοντας μια ελληνική δημόσια διοίκηση χωρίς οργάνωση και σχέδιο.

Βασικά, χρειάζεται 1) πολιτική βούληση της ελληνικής διοίκησης και των αρμόδιων αρχών καθώς και 2) επιχειρησιακή ετοιμότητα. Όσα μέτρα και αν θεσμοθετηθούν, αν δεν υπάρχουν αυτά τα δύο η συνεργασία των αρχών που απαιτείται δεν θα επέλθει αποδοτικά, αλλά μόνο αποσπασματικά και περιστασιακά. Η έλλειψη πόρων, χρηματικών κονδυλίων και η συχνή εναλλαγή προσώπων στο τιμόνι του Υπ. Πολιτισμού αποτελούν επίσης αρνητικό αντιστάθμισμα στην προσπάθεια αυτή.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Νοσηρά σημεία και προτάσεις βελτίωσης

Η αρχαιοκαπηλία αποδεικνύεται σήμερα ως ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητα και έτσι χαρακτηρίζεται από τη διεθνή νομοθεσία (μετά τα ναρκωτικά, τα όπλα και το εμπόριο ανθρώπων). Η σύγχρονη πραγματικότητα με την υψηλή τεχνολογία και την εύκολη διεθνή πληροφορία προσφέρουν ήδη πολλές δυνατότητες ανάπτυξης και εξάρσης των εγκλημάτων αυτών τα οποία αποφέρουν τεράστια κέρδη. Η πραγματικότητα αυτή απαιτεί στρατηγική και εξειδικευμένο σχέδιο, δεν φτάνει η απλά φύλαξη. Χρειάζεται ευρεία ενημέρωση του κόσμου και τόνωση ενός συνετού αρχαιολογικού έργου. Η πολιτιστική κληρονομιά, ήδη σε επίπεδο νομοθετικής πολιτικής, θα πρέπει να καθιερωθεί με συστηματικό τρόπο ως θεμελιώδης αρχή του κοινωνικού συμβολαίου και ως προαπαιτούμενο της ανάπτυξης. Και σε επίπεδο εκπαίδευσης, η προστασία των μνημείων αποτελεί μια πειθαρχία, νοούμενη ως το σύνολο ομοιογενούς διδακτέας ύλης που οι εκπαιδευτικοί είναι ταγμένοι να διδάσκουν υπό τύπον ή περισσοτέρων μαθημάτων στο οικείο πρόγραμμα σπουδών.⁴³

Αδιαμφισβήτητο είναι το γεγονός πως η θεσμοθέτηση μέτρων για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών με τον νόμο 3658/2008 αποτελεί μεγάλο βήμα για την προστασία των αρχαιοτήτων που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια. Το πνεύμα προστασίας τους έχει ενισχυθεί με συνταγματικές αναφορές αλλά και νόμους αυστηρούς που έχουν ψηφισθεί και αποσκοπούν στην πρόληψη και την καταστολή. Παρόλα αυτά, οι αρχαιοκάπηλοι, οι κλεπταποδόχοι και όλο το κύκλωμα που δρα και καταχράται τις αρχαιότητες είναι πολύμορφο, δυναμικό και προσπαθεί κάθε φορά να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες που διαμορφώνουν οι νόμοι. Γι αυτό το λόγο και η επαγρύπνηση των αρμοδίων αρχών είναι σημαντική. Εξάλλου, η λοιπή εθνική νομοθεσία ρυθμίζει το καθεστώς των «εθνικών θησαυρών». Όμως η κοινοτική νομοθεσία προστατεύει τους εθνικούς θησαυρούς και αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη σχετική έννοια. Επιπλέον, σε περιπτώσεις διεκδίκησης παρανόμως εξαχθέντων πολιτιστικών αγαθών, ο όρος «εθνικός θησαυρός» αποτελεί χαρακτηριστικό με ιδιαίτερο βάρος και μπορεί να οδηγήσει ένα ξένο δικαστήριο στην εφαρμογή των σχετικών ελληνικών ρυθμίσεων θεωρώντας τις διατάξεις αυτές ως διατάξεις αναγκαστικού δικαίου, αφού αφορούν τόσο σημαντικά αγαθά. Είναι χαρακτηριστικό ότι ορισμένα κράτη μέλη, όπως η Γαλλία, έχουν ήδη ενσωματώσει στη νομοθεσία τους την έννοια του «εθνικού θησαυρού».

Γενικά έχει παρατηρηθεί ότι τα κράτη διακρίνονται από μια εσωστρέφεια στο θέμα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και μια εμμονή στις εθνικές τους νομοθεσίες για το θέμα. Αν δεν γίνουν όμως αποδεκτές οι διεθνείς συνθήκες από την πλειονότητα των κρατών της γης και δη από τα κράτη «εισαγωγής», όπου εδρεύουν αυτοί που κινούν τα νήματα του λαθρεμπορίου έργων τέχνης, θα περιοριστούν σε ένα ρόλο διακηρυκτικό και

⁴³ Α. Μανιάτης, Εργασίες Προστασίας Μνημείων και καταπολέμηση της Αρχαιοκαπηλίας, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2010 Αθήνα, σ. 236

διακοσμητικό. Η χώρα μας, ως κατεξοχήν χώρα «εξαγωγής», έχει κυρώσει τις διεθνείς συμβάσεις και τις εφαρμόζει. Γενικά, η χώρα μας προσπαθεί να συμβαδίζει με τις διεθνείς εξελίξεις στο θέμα της προστασίας και να αναπροσαρμόζει αυτές σύμφωνα με τα ελληνικά δεδομένα στον τομέα της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών.

Πέρα από τις Συνταγματικές καταχωρήσεις που δίνουν γραμμή στο νομοθέτη και τον πολίτη, σε επίπεδο εκτέλεσης αυτών των καταχωρήσεων οφείλει να δοθεί έμφαση. Είναι κατανοητό πως ψηφισμένες αποφάσεις από τη Βουλή δεν μπορούν να εφαρμοστούν αν δεν υπάρχει ένα στελεχωμένο και αυτόνομο σώμα εκτέλεσης αυτών των αποφάσεων. Συγκεκριμένες επισημάνσεις σε πρακτικότερο επίπεδο αποτελούν οι εξής:

1. Συνεργασία αρμόδιων φορέων και οργάνων

Αρχικά, είναι επιτακτική ανάγκη η ύπαρξη ενός Αρχαιολογικού σώματος πλήρως εξοπλισμένου σε ανθρώπινο δυναμικό. Ένα επανδρωμένο Αρχαιολογικό σώμα με την κατάλληλη υποστήριξη της τεχνολογίας και των νόμων μπορεί να αποβεί σωτήριο για τη φύλαξη και ανάδειξη των αρχαιοτήτων. Η γνώση για τις αρχαιότητες που βρίσκονται εντός των τειχών της χώρας μπορεί να οδηγήσει στην νόμιμη ανασκαφή και ανάδειξη ενώ από την άλλη για τα εκτός της Ελλάδας ευρισκόμενα αντικείμενα η γνώση του Σώματος μπορεί να επιφέρει μια ακόμα πιο εντατική δραστηριοποίηση των πολιτικών ηγετών για την διεκδίκησή τους.

Η ενίσχυση της συνεργασίας των αρμόδιων αρχών, ήτοι της Διεύθυνσης του Υπ. Πολιτισμού και του Τμήματος Δίωξης Αρχαιοκαπηλίας της ΕΛ.ΑΣ., θα πρέπει να γίνει κατά το ιταλικό μοντέλο αφού η Ιταλία διαθέτει το σημαντικότερο μοντέλο δίωξης της αρχαιοκαπηλίας παγκοσμίως. Μια συστέγαση των υπηρεσιών αυτών που θα πρόσφερε συνεχή και άμεση επαφή αποτελεί μια καλή πρόταση. Η Ιταλική Δημοκρατία, τώρα έχει πρωτοπορήσει διεθνώς, δημιουργώντας μια ειδική υπηρεσία για την καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας, στους κόλπους των караμπινιέρων. Τα στατιστικά στοιχεία της τελευταίας τριετίας πριν το 2008 είναι αποκαλυπτικά: στην Ιταλία έγιναν 15.000 συλλήψεις αρχαιοκαπηλίας, ενώ στην Ελλάδα αντιστοίχως έγιναν μόνο 150. Η Ελλάδα βασίστηκε σε αυτό το αλλοδαπό θεσμικό παράδειγμα προκειμένου να θεσπίσει το ειδικό νομοθέτημα του 3658/2008 για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και τη δίωξη της αρχαιοκαπηλίας. Το Αστυνομικό Σώμα πρέπει να στελεχωθεί με αριθμητικά ικανό ανθρώπινο δυναμικό αλλά και να επιμορφωθεί για τις αρχαιότητες ώστε σε συνεργασία με το Αρχαιολογικό Σώμα να αποτελέσουν τον κύριο παράγοντα πρόληψης και καταστολής της κλοπής αρχαιοτήτων από ανοιχτούς αρχαιολογικούς χώρους ή από μουσεία.

Στο πλαίσιο και αυτής της όσμωσης μεταξύ των Σωμάτων Ασφαλείας (Ελληνική Αστυνομία, Λιμενικό Σώμα), κρίνουμε σκόπιμο να δοθεί μία ακόμη θεσμική απάντηση στο φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος. Όταν οι αρχαιοκάπηλοι διαρθρώνονται σε συμμορίες με βάση την αρχή «η ισχύς εν τη ενώσει», είναι καταρχάς ανακόλουθο η Πολιτεία να εμφανίζεται διαιρεμένη και ασυντόνιστη ως προς τις διωκτικές της συνιστώσες που αποτελούν Σώματα Ασφαλείας. Το ορθότερο θα ήταν η κατά το δυνατόν ενιαία οργάνωση των Σωμάτων

Ασφαλείας υπό ενιαία πολιτική και επιτελική διοίκηση. Τροχοπέδη, ωστόσο, αποτελεί το γεγονός ότι το Υπ. Εσωτερικών δεν έχει ακόμη μεριμνήσει για να δημιουργήσει ένα ενιαίο Γενικό Αρχηγείο για τα Σώματα Ασφαλείας που ήδη υπάγονται σε αυτό. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να κάνουμε λόγο για μια μοντέρνου τύπου Ακτοφυλακή. Το κέρδος θα ήταν διπλό καθώς θα συνδυάζεται διοικητικά και επιχειρησιακά με τις Ένοπλες Δυνάμεις, ιδίως το Πολεμικό Ναυτικό, των οποίων θα αποτελεί τον μάχιμο σύμμαχο και των συμπληρωματικό υποστηρικτή στη στρατιωτική τους αποστολή ακόμα και εκτός των ελληνικών συνόρων⁴⁴.

2. Αναγκαιότητα Μουσείων

Σε δεύτερη φάση, επιτακτική είναι η ανάγκη δημιουργίας νέων μουσείων ή επέκτασης των ήδη υπαρχόντων. Το δρόμο έδειξε το νέο Μουσείο της Ακρόπολης, το άνοιγμα των θυρών του οποίου κατέργησε και το τελευταίο επιχείρημα που είχαν τα ξένα μουσεία και ανέβαλλαν την επιστροφή των ελληνικών αρχαιοτήτων που έχουν στην κατοχή τους (χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης είναι το Βρετανικό Μουσείο και τα μάρμαρα του Παρθενώνα που κατέχει). Είναι εθνική επιταγή η δημιουργία και άλλων μουσείων με έξοδα του κρατικού προϋπολογισμού τα οποία και θα στεγάσουν το πλήθος των αρχαιοτήτων που βρίσκονται αυτή τη στιγμή εκτεθειμένα σε όλη την Ελλάδα αλλά και το πλήθος των αρχαιοτήτων που η Ελλάδα θα απαιτήσει την επιστροφή τους.

Για να πραγματοποιηθεί αυτό το τελευταίο απαιτείται καταγραφή των αρχαιοτήτων που βρίσκονται σε ξένα μουσεία και συλλογές. Ένας ενιαίος κατάλογος με μητρώο ο οποίος θα καταγράφει τις αρχαιότητες και την σημερινή τους θέση θα συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην προσπάθεια επανένωσης των αρχαιοτήτων. Δυστυχώς, η απογραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα δεν γίνεται με σύγχρονες μεθόδους, η καταγραφή των αντικειμένων που φυλάσσονται στις αποθήκες των μουσείων είναι ελλιπέστατη ενώ τα ευρήματα των αρχαιολογικών ανασκαφών δεν δημοσιεύονται εγκαίρως.

3. Μουσειακή εκπαίδευση⁴⁵

Σε μια εποχή που τα ζητήματα των «ταυτοτήτων» και της διαχείρισης της μνήμης επανέρχονται συχνά στην πρώτη γραμμή της επικαιρότητας διεθνώς, η αναζήτηση ενός ανοιχτού δημοκρατικού και εξωστρεφούς μουσείου, ενός μουσείου που διαλέγεται παραγωγικά με την κοινωνία και τις διαφορετικές κατηγορίες επισκεπτών, αποκτά πρόσθετο ενδιαφέρον.

Ο τομέας της μουσειακής εκπαίδευσης προσπαθεί μέσα από σχεδιασμένες δράσεις οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των εκάστοτε επισκεπτών, να προτείνει πολλαπλές αναγνώσεις του υλικού πολιτισμού, να προσφέρει στις διαφορετικές κατηγορίες

⁴⁴ Α. Μανιάτης, Εργασίες Προστασίας Μνημείων και καταπολέμηση της Αρχαιοκαπηλίας, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2010 Αθήνα, σ. 228-29

⁴⁵ Στάθης Γκότσης, Ιστορικός – Υπεύθυνος του Γραφείου Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, άρθρο Διαπολιτισμικότητα: ερωτήματα για τα μουσεία και τη μουσειακή εκπαίδευση

κοινού τα κατάλληλα ερμηνευτικά εργαλεία για την κατανόηση των εκθεμάτων υποστηρίζοντας την κριτική γνώση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν: α) ειδικά μουσεία που αφηγούνται την ιστορία και τον πολιτισμό διαφορετικών πολιτισμών από τον εκάστοτε κυρίαρχο σε κάθε χώρα πολιτισμό έχουν δημιουργηθεί σε πολλές χώρες και στην Ελλάδα (όπως το Μουσείο Ασιατικής Τέχνης στην Κέρκυρα ή το Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδος) και β) ειδικά μουσεία που επικεντρώνονται στο φαινόμενο της μετακίνησης πληθυσμιακών ομάδων, όπως το Μουσείο Μετανάστευσης, δημιούργημα του Γερμανικού Κέντρου μετανάστευσης στη Βρέμη, το λιμάνι που από τον 19^ο αιώνα μέχρι σήμερα έγινε η πύλη εξόδου 7.000.000 ανθρώπων προς την Αμερική. Είναι χαρακτηριστικό για το ενδιαφέρον επισκεπτών και ειδικών πως το συγκεκριμένο μουσείο βραβεύτηκε ως το μουσείο της χρονιάς για 2007 (από το European Museum Forum), ενώ το 2005, που εγκαινιάστηκε κατέγραψε 300.000 επισκέπτες.

Σήμερα πια δύσκολα μπορεί να αρνηθεί κανείς τον ουσιαστικά πολιτικό ρόλο του μουσείου, ως ιδεολογικού μηχανισμού αναπαραγωγής και διάχυσης κυρίαρχων αντιλήψεων για το παρελθόν και την εθνική ταυτότητα. Η διαπίστωση αφορά και τα ελληνικά μουσεία, που διαδραμάτισαν ιστορικά τον δικό τους ρόλο στην συγκρότηση και εμπέδωση της εθνικής ταυτότητας στο πλαίσιο του νεοελληνικού κράτους.

Η μουσειακή εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει τη σημερινή γενιά να συνειδητοποιήσει πως απώλεια αρχαιοτήτων σημαίνει απώλεια εθνικής ταυτότητας. Οι αρχαιολογικοί θησαυροί ανήκουν στον λαό που τα δημιούργησε και καταδεικνύουν με τον πιο λαμπρό τρόπο την ιστορική του συνέχεια. Η όποια μελέτη πάνω σε αυτές τις αρχαιότητες οφείλει να γίνει στον τόπο που δημιουργήθηκαν μιας και η φύση και η κουλτούρα του θα συμβάλλει στην περαιτέρω κατανόησή τους. Είναι εθνική επιταγή η προστασία μνημείων, καλλιτεχνημάτων και εκτεθειμένων αρχαιολογικών χώρων και η ενίσχυση με κάθε δυνατό τρόπο των υπηρεσιών που έχουν επωμιστεί την προστασία των αρχαιοτήτων.

4. Καταπολέμηση αρχαιοκαπηλίας – Τεχνικές εργασίες προστασίας μνημείων: συμπληρωματικές συνιστώσες της σκοπούμενης προστασίας των πολιτιστικών αγαθών⁴⁶

Στην ελληνική έννομη τάξη η αντιμετώπιση της αρχαιοκαπηλίας είναι σε μεγάλο βαθμό αποκομμένη από τη θεματική της προστασίας των μνημείων, ενώ στην πραγματικότητα δεν αποτελούν παρά τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, που συνίσταται στην εν γενεί προστασία των μνημείων ή με άλλα λόγια στην αειφόρο προσέγγισή τους από την Πολιτεία χάριν του κοινωνικού συνόλου και των επερχόμενων γενεών.

Πράγματι, είναι ανώφελο να δαπανώνται πόροι για την έρευνα, την συντήρηση και την μελέτη της πολιτιστικής κληρονομιάς αν αυτή αφήνεται στο οργανωμένο έγκλημα. Και αντίστροφα, εφόσον δίνεται έμφαση στη φύλαξη των μνημείων χωρίς την ανάδειξή τους, ελλοχεύει ο κίνδυνος της επιστημονικής και κοινωνικής περιθωριοποίησης σημαντικών

⁴⁶ Α. Μανιάτης, Εργασίες Προστασίας Μνημείων και καταπολέμηση της Αρχαιοκαπηλίας, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2010 Αθήνα, σ. 235-236

αρχαιοτήτων, όπως συμβαίνει σε βάρος του ενάλιου αρχαιολογικού πλούτου ανεξαρτήτως κατά πόσο η Πολιτεία επιτυγχάνει ακόμα και το στοιχειώδη σκοπό της φύλαξή του.

Από τη στιγμή που η προστασία των μνημείων μέσω της φύλαξης αποτελεί συμπλήρωμα του πρωτογενούς φαινομένου της τεχνικής προστασίας, δεν πρέπει αυτά τα δύο επιμέρους φαινόμενα να παραμείνουν ασύνδετα. Ειδικότερα, εκτιμάμε ότι η φύλαξη θα πρέπει να «εγκιβωτιστεί» συστηματικά και επαρκώς στην προστασία έτσι ώστε το αναγκαίο ζήτημα της φύλαξης να λαμβάνεται υπόψη σε κάθε στάδιο της διαδικασίας ενεργειών έρευνας και προστασίας των μνημείων. Ομοίως, οι τεχνικές εργασίας προστασίας των μνημείων πρέπει να γίνονται με υπεύθυνο τρόπο από ειδικούς διότι αλλιώς ενδέχεται να διολισθήσουν σε συγκεκαλυμμένα αρχαιοκαπηλία.

5. Ο θεσμός των ορκωτών εκτιμητών

Στην Αγγλία όπως και στη Γαλλία λειτουργεί ο θεσμός των ορκωτών εκτιμητών: ο πολίτης σε αυτές τις χώρες έχει τη δυνατότητα να απευθυνθεί στους εκτιμητές του κράτους και να φέρει αντικείμενα τέχνης, παλιά ή σύγχρονα ώστε να πάρει επίσημη γνωμάτευση για τη γνησιότητα τους ή ακόμα και να του γίνει γνωστό εάν πρόκειται για αρχαίο αντικείμενο. Στην Ελλάδα κανείς ιδιώτης – συλλέκτης δεν μπορεί να πάρει γνωμάτευση από το Υπουργείο Πολιτισμού για τα έργα τέχνης που περιήλθαν στην κατοχή του. Να σημειώσουμε ότι, σύμφωνα με τον νόμο Βενιζέλου 3028/2002 τα αρχαία αντικείμενα θεωρούνται εκτός συναλλαγής, ανήκουν στο ελληνικό δημόσιο και ο ιδιώτης έχει απλώς τη χρήση τους , όπως και διατηρεί το δικαίωμα κληροδοσίας.

6. Ενάλια πολιτιστικά αγαθά

Ενόψει της ιδιαιτερότητας των ενάλιων πολιτιστικών αγαθών επιβάλλεται η υιοθέτηση ειδικών ρυθμίσεων για την αποτελεσματικότερη προστασίας τους. Οι υπάρχουσες αναφορές στο σχέδιο νόμου δεν είναι επαρκής. Είναι χαρακτηριστικό ότι πουθενά δεν αναφέρεται ο όρος «ναυάγιο», ενώ η διατύπωση ορισμένων διατάξεων, όπως π.χ. ο ορισμός των ακινήτων εντάσσει τα ναυάγια στο πεδίο εφαρμογής τους δημιουργώντας μια εννοιολογική σύγχυση. Ας σημειωθεί ότι το νομικό καθεστώς των ναυαγίων είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο, ιδίως αν αναλογιστεί κανείς ότι το σχέδιο νόμου επιτρέπει και την προστασία ναυαγίων που ανάγονται στην περίοδο των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών.

7. Διασύνδεση με αλλοδαπούς και διεθνής φορείς

Η ελληνική πολιτεία θα πρέπει να φροντίσει οι υπηρεσίες της, για τα πολιτιστικά αγαθά, να διατηρούν συνεχή επαφή με διεθνούς φορείς, διακυβερνητικούς και μη, που παρακολουθούν τη διακίνηση τέτοιων αγαθών στον διεθνή χώρο και προσφέρουν τη βοήθειά τους σε

περίπτωση παράνομης απομάκρυνσης πολιτιστικών αγαθών από τη χώρα, όπως επίσης και με διεθνής βάσεις δεδομένων που παρέχουν σχετικές πληροφορίες.

A. Ανταλλαγές επιστημόνων, προσωπικού μουσείου κ.α. καθώς και τεχνολογικών γνώσεων

Θα πρέπει να ενισχυθεί η δυνατότητα ανταλλαγών ειδικών επιστημόνων, προσωπικού μουσείων κ.α., έτσι ώστε να καθίσταται δυνατή η αμοιβαία ενημέρωση και κατανόηση των προβλημάτων. Τόσο η νόμιμη κυκλοφορία όσο και η αποτροπή της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών, καθώς και η γενικότερη διαφύλαξή τους και προστασίας τους από φυσικές καταστροφές απαιτεί την παροχή δυνατοτήτων διεθνούς ανταλλαγής τεχνολογικών γνώσεων μεταξύ των ειδικών.

B. Εκπαίδευση και δραστηριοποίηση των κοινωνικών δυνάμεων

- Να ληφθεί μέριμνα για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση εκπαιδευτικών και μαθητών πάνω σε θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο πλαίσιο αυτό να καταστούν υποχρεωτικές οι τακτικές επισκέψεις μαθητών σε μουσεία και μνημεία με οργανωμένες ξεναγήσεις.
- Να καταβληθεί προσπάθεια ενημέρωσης όλων των πολιτών σχετικά με τη σπουδαιότητα και μοναδικότητα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, καθώς και σχετικά με τις ανεπανόρθωτες βλάβες που προκαλούν η αρχαιοκαπηλία και οι λαθρανασκαφές. Η σχετική πρόβλεψη υπάρχει στο άρθρο 3 του σχεδίου του αρχαιολογικού νόμου και πρέπει να αξιοποιηθεί.
- Να συγκροτηθούν οργανωμένες ομάδες εθελοντών, κυρίως στην ύπαιθρο, για την περιφρούρηση των πολλών αψύλακτων μνημείων.

8) Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM)

Άξιο μνείας στον επίλογο αποτελεί το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων ως ένα όργανο διεθνούς εμβέλειας και αποδοχής, ανεξάρτητο από κυβερνητικές επιταγές, που μπορεί να συνδράμει στην ευρύτερη προστασία των πολιτιστικών αγαθών μέσω των πρωτοβουλιών του. Πρόκειται για ένα μη-κυβερνητικό όργανο διαβουλεύσεων και συνεργασίας μεταξύ των μουσείων. Ιδρύθηκε το 1946 από επαγγελματίες μουσείων. Αποτελεί ένα μοναδικό δίκτυο περίπου 30.000 μελών επαγγελματιών μουσείων, οι οποίοι εκπροσωπούν την παγκόσμια κοινότητα των μουσείων. Συγχρόνως είναι και ένα διπλωματικό όργανο συντιθέμενο από εμπειρογνώμονες από 137 χώρες και εδάφη, το οποίο καλείται να απαντήσει στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα μουσεία ανά τον κόσμο. Είναι ένας συμβουλευτικός οργανισμός του

Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών κατά το άρθρο 71 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ.

Δραστηριοποιείται στον τομέα της απόδοσης και επιστροφής παρανόμως εξαχθέντων πολιτιστικών αγαθών. Ενθαρρύνει την επιστροφή παρανόμως αφαιρεθέντων πολιτιστικών αγαθών διευκολύνοντας τις επαφές και συνομιλίες μεταξύ αντιπροσωπειών μουσείων σε επίπεδο εμπειρογνομόνων. Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων εστίασε την προσπάθεια του στην εκπαίδευση του προσωπικού των μουσείων στην προστασία των εκθεμάτων, στην απογραφή αυτών, στην καθιέρωση και τήρηση κανονισμών ασφαλείας.

Απέδωσε πρωταρχική σπουδαιότητα στη σύνταξη του Κώδικα Ηθικής για τα Μουσεία, ο οποίος υιοθετήθηκε το 1986 και αναθεωρήθηκε το 2004. Διατυπώνει ένα ελάχιστο μέτρο κανόνων ηθικής, προς τους οποίους καλούνται να συμμορφωθούν οι εργαζόμενοι σε μουσεία και σε αρχαιολογικούς χώρους ή ιστορικούς τόπους, με σκοπό την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Η προσπάθεια του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων να διαδώσει όσο γίνεται ευρύτερα την ενημέρωση για την σπουδαιότητα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και του αγώνα κατά της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών, είχε θετικά αποτελέσματα. Κατέληξε σε δύο σημαντικά εργαλεία αναφοράς, τα οποία διαβιβασθεί μέσω της INTERPOL, στις αστυνομικές και τελωνειακές αρχές των κρατών. Πρόκειται για: α) τους Ερυθρούς Καταλόγους. Το ICOM δημοσιεύει τους Ερυθρούς Καταλόγους στους οποίους καταγράφονται οι διακινδυνεύουσες κατηγορίες αρχαιολογικών αντικειμένων ή έργων τέχνης προκειμένου να αποτραπεί η πώλησή τους ή η παράνομη εξαγωγή τους, και β) τη σειρά «100 αγνοούμενα αντικείμενα»: αυτή η σειρά παρουσιάζει μια επιλογή αντικειμένων, τα οποία εκλάπησαν και η κλοπή αυτών έχει αναφερθεί στην αστυνομία. Κάθε κλαπέν αντικείμενο έχει καταγραφεί στη βάση δεδομένων της INTERPOL.

Αναμφιβόλως το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων είναι ένας κατάλληλος τόπος για την διεξαγωγή συνομιλιών μεταξύ αντιπροσώπων μουσείων για την επιστροφή παρανόμως αφαιρεθέντων πολιτιστικών αγαθών.

Πρέπει να ενστερνιστεί από όλους πως η Πολιτιστική Κληρονομιά της χώρας είναι το σημαντικότερο κομμάτι της εθνικής μας ταυτότητας. Μιας ταυτότητας που μας προφυλάσσει από τη σύγχρονη μαζοποίηση που υφίσταται η παγκόσμια κοινότητα. Πρέπει όλοι μας να ανταποκριθούμε στον ρόλο των θεματοφυλάκων και συντηρητών της αρχαίας μας κληρονομιάς και από την άλλη των διεκδικητών της επιστροφής των πολιτιστικών θησαυρών. Ατενίζοντας κριτικά το παρελθόν, ατενίζουμε με αισιοδοξία το μέλλον....

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πηγές από βιβλία:

Μανιάτης Αντώνιος, Εργασίες Προστασίας Μνημείων και Καταπολέμησης της Αρχαιοκαπηλίας – Εμβάθυνση στο Πολιτιστικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2010.

Μανιάτης Αντώνιος, Εισαγωγή στο Πολιτιστικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2008.

Μανιάτης Αντώνιος, Αρχαιολογική Έρευνα Πεδίου και Μουσεία – Επιμόρφωση στο πολιτιστικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2010.

Μανιάτης Αντώνιος, Θεμελιώδη Δικαιώματα και Αρχιτεκτονική Κληρονομιά – Συμβολή στο Διοικητικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2010

Αποστολίδης Ανδρέας, Αρχαιοκαπηλία και Εμπόριο Αρχαιοτήτων – Μουσεία, Έμποροι Τέχνης, Οίκοι Δημοπρασιών, Ιδιωτικές Συλλογές, Εκδόσεις Άγρα 2006

Χριστοφιλότουλος Δημήτριος, Πολιτιστικό Δίκαιο Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλα 2005

Παπαπετρόπουλος Δ, Ο Ν. 3028/2002, Εκδόσεις Σάκκουλας, 2006

Παναγιώτης Σκουρής - Ελένη Τρόβα, Προστασία Αρχαιοτήτων και πολιτιστικής κληρονομιάς (ν. 3028/2002) Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα Θεσσαλονίκη- 2003

Ελένη Τρόβα, Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο (Επιμέλεια) Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004

Ελένη Τρόβα, Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/01 Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα 2003

Λοιπές πηγές:

Μανιάτης Αντώνιος, Ποινικά και Διοικητικά Μέτρα κατά της Αρχαιοκαπηλίας, Σημειώσεις στο Τμήμα Μουσειολογίας Μουσειογραφίας και Σχεδιασμού Εκθέσεων του ΤΕΙ Πάτρας, 2011

Υπουργείο Πολιτισμού Γραφείο Τύπου, Δελτίο Τύπου Αθήνα 29 Νοέμβριου 2011

Ντοκιμαντέρ «Το Κύκλωμα»

Νόμος 3658/2008 «Μέτρα για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών και άλλες διατάξεις».

Νόμος 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γενεί της πολιτιστικής κληρονομιάς»

Ηλεκτρονικές πηγές διαδικτύου: www.iefimerida.gr

www.kathimerini.gr

www.inews.gr

www.google.com

www.astynomia.gr